

VASA UNIVERSITET
Humanistiska fakulteten
Institutionen för nordiska språk

Anneli Helala

”Dialekten är ju den man är”

Språkval i olika kommunikationssituationer

Avhandling pro gradu i svenska språket

Vasa 2008

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

TABELLER OCH KARTOR	3
TIIVISTELMÄ	5
1 INLEDNING	7
1.1 Syfte	8
1.2 Material	9
1.2.1 Grupp I	13
1.2.2 Grupp II	13
1.3 Metod	15
1.3.1 Hermeneutik	17
1.3.2 Kvalitativ innehållsanalys	19
2 DE SVENSKA SPRÅKVARIANTERNA	21
2.1 Dialekt och standardsvenska	21
2.2 De svenska dialekternas spridning	27
2.3 Centrala begrepp i ljuset av tidigare forskning i svenska dialekter	30
3 INTERAKTION OCH KOMMUNIKATION	35
3.1 Begreppet 'kommunikation'	35
3.2 Kommunikation som process	36
3.2.1 Kommunikationsaktiviteter	38
3.2.2 Kontext	39
4 DIALEKT I KOMMUNIKATION	42
4.1 Intrapersonell kommunikation	42
4.1.1 Informanternas bakgrund	42
4.1.2 Dialektprofil	45
4.1.2.1 Ändring i dialekt	48
4.1.2.2 Ändring i dialektanvändning	50

4.1.3 Dialektens betydelse	53
4.2 Interpersonell kommunikation	56
4.2.1 Medvetenhet i dialektanvändning	56
4.2.2 Anpassning enligt situation	57
4.2.2.1 Bortval	57
4.2.2.2 Dialekt i brev och sms	58
4.2.3 Anpassning enligt mottagaren	59
4.2.3.1 Närkontext	60
4.2.3.2 Arbetskontext	62
4.2.3.3 Samhällskontext	65
4.3 Dialektanvändning i ljuset av två utvalda aspekter	66
4.3.1 Ålder	67
4.3.2 Arbetsplats	68
4.4. Sammanfattning	69
5 SLUTORD	70
LITTERATUR	72
BILAGA. Frågeformulär.	75

TABELLER OCH KARTOR

TABELLER

Tabell 1. Dialekter som Grupp I vuxit upp med och fortfarande använder.	43
Tabell 2. Dialekter som Grupp II vuxit upp med och fortfarande använder.	44
Tabell 3. Språkkunskaperna i svenska, dialekt, finska och annat språk i Grupp I.	46
Tabell 4. Språkkunskaperna i svenska, dialekt, finska och annat språk i Grupp II.	47
Tabell 5. Ändring i dialekt under livet i Grupp I och Grupp II.	48
Tabell 6. Ändring i dialektanvändning i Grupp I och Grupp II.	50
Tabell 7. Dialektanvändning i olika åldrar i Grupp I.	52
Tabell 8. Dialektanvändning i olika åldrar i Grupp II.	53
Tabell 9. Språklig anpassning i närkontext i Grupp I.	61
Tabell 10. Språklig anpassning i närkontext i Grupp II.	61
Tabell 11. Språklig anpassning i arbetskontext i Grupp I.	63
Tabell 12. Språklig anpassning i arbetskontext i Grupp II.	63
Tabell 13. Språklig anpassning i samhällskontext i Grupp I.	65
Tabell 14. Språklig anpassning i samhällskontext i Grupp II.	65

KARTOR

Karta 1. De svenska dialektgrupperna.	28
Karta 2. Det svenska språkområdet i Finland och sockenindelningen.	29

VAASAN YLIOPISTO
Humanistinen tiedekunta

Laitos:	Pohjoismaisten kielten laitos
Tekijä:	Anneli Helala
Pro gradu -tutkielma:	”Dialekten är ju den man är” Språkval i olika kommunikationssituationer
Tutkinto:	Filosofian maisteri
Oppiaine:	Ruotsin kieli
Valmistumisvuosi:	2008
Työn ohjaaja:	Nina Pilke

TIIVISTELMÄ:

Tutkimuksessani olen tarkastellut kahden suomenruotsia äidinkielenään puhuvan ryhmän ruotsinkielisten murteiden sekä ruotsin yleiskielen käyttöä eri tilanteissa. Molemmat tutkimusryhmät työskentelevät hoitoalalla. Ensimmäisen tutkimusryhmän muodostaa 17 yksityisellä työnantajalla työskentelevää naista, toinen ryhmä koostuu 20 kunnallisella työnantajalla työskentelevästä naisesta.

Tutkimukseen osallistuneista 37 henkilöstä 36 henkilöä käyttää ruotsinkielisen Pohjanmaan murteita ja 1 henkilö Kemiön murretta. Tutkimusmateriaalini koostuu helmikuussa 2006 ja joulukuussa 2007 täytettyjen kyselylomakkeiden vastauksista. Nuorimmat tutkimushenkilöt ovat syntyneet 1980-luvulla ja vanhimmat 1940-luvulla. Olen jakanut tutkimushenkilöt alle ja yli 35-vuotiaisiin voidakseni vertailla eri ikäisten henkilöiden suhtautumistapoja murteisiin ja yleiskieleen. Molempien tutkimusryhmien keski-ikä on 35 vuotta.

Aloitan tutkimukseni selvittämällä tutkimushenkilöideni taustaa ja rajaamalla kohderyhmäni. Toiseksi tutkin, onko heidän murteeseensa tai murteen käyttötapoihin tullut muutoksia elämän varrella. Kolmanneksi kartoitan heidän omia käsityksiään nykyhetken taidoistaan murteessa ja ruotsin yleiskielessä sekä sitä, onko heidän murteenkäyttönsä tietoista. Neljänneksi tutkin heidän kielellistä käyttäytymistään tilanteissa, joissa vastapuoli käyttää joko samaa tai eri kielellistä variaatiota kuin tutkimushenkilö sekä tutkimushenkilön kielelliseen variaatioon vaikuttavia seikkoja.

Suljetut kysymykset on analysoitu kvantitatiivisesti, avoimet kysymykset kvalitatiivisesti. Komparatiivisella menetelmällä olen verrannut tutkimukseen osallistunutta kahta tutkimusryhmää keskenään sekä eri ikäisten kielenkäyttötapoja.

Tutkimukseni osoittaa, että murteen käyttöä ja sen osaamista pidetään hyvin tärkeänä, mutta myös yleiskielen osaamisen arvo tiedostetaan. Läheisten ihmisten kanssa murretta käytetään yleisesti, mutta julkisissa tilanteissa sen käyttö vähenee. Sopeutuminen vastapuolen kielelliseen variaatioon on suurta. Tutkimukseeni osallistuneista henkilöistä alle 35-vuotiaat käyttävät murretta yleisemmin kuin yli 35-vuotiaat.

AVAINSANAT: dialekt, standardsvenska, språklig anpassning, kommunikation

1 INLEDNING

Ända sedan barndomen är jag van vid att höra finlandssvensk österbottnisk dialekt hos mina släktingar från min mors sida. Tyvärr har jag aldrig själv lärt mig dialekt, inte åtminstone korrekt, endast vissa ord och uttryck klarar jag av och förstås känner man alltid igen den bekanta intonationen i sydösterbottnisk dialekt. Tidigare var dialekten för mig något som närmast var förknippat med min barndom och mina morföräldrar även om jag i mindre utsträckning under hela livet har varit i kontakt med dialekter via mina släktingar, men en längre arbetsperiod i en helt svensk, närmast finlandssvensk dialekttalande miljö fick sinnena och språkörat att bli mottagligare för dialekt.

På min före detta arbetsplats inom vården hörde jag dagligen många olika dialekter. Detta återupplivade mitt intresse för dem. Jag är speciellt intresserad av finlandssvenska dialekter eftersom de står oss geografiskt så nära.

Arbetsmiljön låter levande och hemtrevlig när de flesta använder sin egen dialekt. Både kollegorna och klienterna använder sin dialekt i de flesta situationerna. Eftersom arbetsplatsen är ett inneboende för äldre personer är varje klient över sjuttio år, några t.o.m. hundra år. I denna åldersgrupp är de gamla genuina dialekterna mycket vanliga och för en hel del av dessa människor den ända språkvarianten de i tal verkligen behärskar.

För mina tidigare kollegor verkar dialekterna stå nära hjärtat, likaså uppfattar jag situationen bland de ålderstigna klienterna jag tidigare tog hand om. Dialekternas mångfald på ett inneboende med över trettio klienter och över trettio vårdare är ett intressant fenomen och enligt min mening är denna mångfald och deras betydelse för människor värd att betraktas närmare via en undersökning bland personalen. För att se om någon annan arbetsmiljö upplever dialekternas betydelse för individen likadant, och för att kunna jämföra resultaten undersöker jag i min avhandling även en annan personalgrupp inom vården.

1.1 Syfte

Syftet med min undersökning är att studera hur en utvald yrkesgrupp upplever förhållandet mellan dialekt och standardspråk i olika kontexter. I fokus för intresset står valet av språklig variant med olika personer i olika situationer.

Jag undersöker den dialektala kommunikationen genom att se på ändring i informantens dialekt och dialektanvändning, informantens nutida kunskaper och medvetenhet i dialektanvändning samt anpassning och språkbyte enligt motpartens språkvariant. Olika bakgrunder i informanternas framförallt språkligt men även annars olika arbetsmiljöer samt informanternas ålder kan antas påverka resultaten. (Se 2.3 samt Ivars 1986: 180.)

I undersökningen finns med två grupper från två olika arbetsplatser som har besvarat samma frågeformulär. Alla informanter arbetar inom vården i den tvåspråkiga staden Vasa. Den ena gruppen (Grupp I) använder enbart svenska i arbetet inom den privata sektorn. Jag har även själv arbetat på denna arbetsplats i tre års tid. Den andra gruppens (Grupp II) arbetsplats inom den kommunala sektorn kräver att man i tal och i viss mån i skrift kan använda de båda inhemska språken i arbetsuppgifter.

Med en åldersindelning till över och under 35-åriga informanter vill jag få fram två olika sätt att resonera. Ifall skillnader förekommer kommer det att bli mycket intressant att se vilka de punkter är där de syns. Motivering till varför båda grupperna är delade till över och under 35-åringar är enkel, medelåldern är 35 år i båda grupperna. Åldersindelningen ger även en jämn fördelning informanter per grupp med sammanlagt 19 informanter i under och 18 informanter i över 35-åriga.

Grupp I har jag studerat redan i min kandidatavhandling år 2006. De viktigaste resultaten i denna tidigare undersökning blev att dialekten används speciellt med egna familjemedlemmar men även mycket på arbetet, både med kollegor och med klienter samt i mindre utsträckning med klienters anhöriga. Anpassningen till motpartens språkliga variant visade sig vara stor. De yngre informanterna höll hårdare fast vid sin dialektanvändning även vid institutionella sammanhang än de äldre gjorde.

I den nu aktuella undersökningen vill ta reda på hur en grupp med någon finlandssvensk dialekt betar sig språkligt på och utanför arbetsplatsen. Eftersom jag i tre års tid arbetade i den arbetsomgivningen där dialekten verkade vara vardag antar jag att informanterna anger även i frågeformuläret att det faller sig naturligt att använda dialekt på arbetet där de flesta andra också gör det, men hur är det på andra ställen och vad är det som påverkar språkvalet? Använder man dialekt eller standardsvenska med nära och kära, med alla i alla arbetssituationer, vid institutionella sammanhang och i skrift, och anpassar man medvetet sin dialektanvändning enligt mottagaren är frågor jag vill få svar på. Upplever alla i mina öron dialekttalare sig vara dialekttalare är jag också intresserad av att få veta. Kort sagt vill jag få veta vad det är som får människorna att föredra dialekt istället för standardspråk eller tvärtom, och förekomsten av och orsaken till användning av dialekt och standardsvenska i olika situationer.

Lika intressant är det att få veta hur den andra gruppen (Grupp II) betar sig i de tidigare nämnda situationerna speciellt på den tvåspråkiga arbetsplatsen. Använder man ändå dialekt även om omgivningen eventuellt inte språkligt stöder ett sådant beteende? Mitt antagande är att det kommer att synas i resultaten att det på den första arbetsplatsen används enbart svenska med både klienter och kollegor medan man på den andra arbetsplatsen måste ta flera språk och därmed eventuellt problemet med förståelse i beaktan både vad gäller klienter och kollegor.

1.2 Material

Materialet är insamlat från två olika arbetsplatser och under två olika tidpunkter, i februari 2006 och i december 2007. På grund av insamlingsordningen kallar jag materialet i kronologisk ordning för Grupp I och Grupp II. Med Grupp I avses det först insamlade materialet och med Grupp II det senare insamlade materialet. Det första materialet har jag som sagt använt redan i min kandidatavhandling (Helala 2006). För att kunna jämföra svar av två informantgrupper samlade jag svar av en ny grupp år 2007. Sammanlagt finns det 37 informanter med i undersökningen, varav 17 stycken i Grupp I och 20 stycken i Grupp II.

Sammanlagt 35 av 37 informanter anger svenska som sitt modersmål, medan två informanter är tvåspråkiga (svenska-finska). Eftersom även dessa två anger även svenska som sitt modersmål behandlar jag alla dessa 37 informanter som infödda svensktalande. Varje informant har åtminstone en medfödd dialekt, vissa t.o.m. tre olika dialekter. En av de tvåspråkiga informanterna är född med både svensk och finsk österbottnisk dialekt men i denna avhandling beaktas och betraktas endast de svenska dialekterna.

Undersökningen utförs med hjälp av ett för detta syfte utarbetat frågeformulär med sammanlagt 19 frågor (se bilaga) varav 5 stycken är slutna frågor som kan besvaras med alternativen *ja* eller *nej* eller alternativ av typen *alltid*, *ofta*, *sällan*, *aldrig*. Av frågorna är 10 stycken öppna där informanten själv får skriftligt kommentera den i frågeformuläret ställda frågan. Av frågorna innehåller 4 stycken en öppen och en slutna del. Dessa frågor har svarsalternativen *ja* eller *nej* och en uppmaning för informanten att ange exempel för *ja*-svaret men inte för *nej*-svaret. Därmed är frågan slutna för den som besvarar frågan med ett *nej* och öppen för den som besvarar frågan med ett *ja*.

Frågeformuläret innehåller bakgrundsfrågor om informantens språkanvändning i barndomen och under skoltiden och frågor som berör nutid, exempelvis språkanvändning med den eventuella maken, med eventuella egna barn och eventuella barnbarn. Jag har inte grupperat bakgrunds- och nutidsfrågor på separata sidor eftersom det enligt mitt tycke verkar naturligare att t.ex. ställa följande frågor efter varandra på samma sida: *Födelsekommun och tiden du har bott där* och *Nuvarande hemkommun och tiden du har bott där*. I och för sig antar jag att den nuvarande hemkommunen kan ha större betydelse för informantens språkanvändning i dagens läge ifall informanten en längre tid (t.ex. över fem år) har bott där men möjligen är fallet inte alltid så. En informant med en från barndomen mycket utpräglad dialekt kan i de flesta sammanhang fortfarande i vuxenåldern använda sin dialekt även om hemorten numera en längre tid varit en annan.

Likaså en fråga (11) där jag ber informanten välja mellan alternativen *alltid, ofta, sällan* och *aldrig* där frågan lyder *Beskriv din dialektanvändning i barndomen, i skolan, under studietiden, som vuxen* berör både bakgrund och nutid. Även i denna fråga tycker jag att det i ett frågeformulär är onödigt att dela upp frågan till bakgrundsuppgift och nutidssituation. Indelningen kommer att ske vid analysen.

Som tidigare nämnt består enkäten av 19 frågor, både öppna och slutna. Den första frågan gäller födelseåret. Eftersom åldern kommer att bli en viktig aspekt i studien kommer jag att dela mina informanter i två åldersgrupper, i över och under 35-åringar, och därmed är denna fråga av betydelse. Därpå följande fyra frågor berör utbildning, födelsekommun, nuvarande hemkommun, kommunen där informanten gick i skola, fick sin utbildning och där man har bott över fem år.

I den sjätte frågan får informanten ange sitt/sina modersmål. Denna fråga som i något annat sammanhang kunde tänkas neutral är i detta sammanhang, som berör språk- och dialektanvändning i olika situationer, inte helt neutral eftersom mitt antagande är att flera informanter i likhet med Nyholms (2005) informanter skulle ange dialekt som sitt modersmål. Därefter följer en fråga om bakgrunden där man får beskriva om man vuxit upp med någon svensk dialekt och med vilken eller vilka i så fall. Den åttonde frågan *Använder du numera någon svensk dialekt?* beskriver nuläget i språkanvändning och avgör om personen väljs som informant för min studie.

Frågorna 9–12 berör ändring i dialektanvändning: har den ändrats, hur den har ändrats, hurdan den har varit i barndomen, under skoltiden, under studietiden och som vuxen, och om man under hela sitt liv har använt dialekt.

Frågorna 13–19 berör nutid. I fråga 13 frågas hur väl informanten anser sig behärska standardsvenska, dialekt, finska eller annat språk. I fråga 14 frågas om informanten medvetet använder dialekt och där uppmanas att de anger exempel på det.

Frågorna 15–18 berör informanternas språkbyte och anpassning mellan olika språkliga varianter. I fråga 15 frågas om informanten kommer på situationer där det inte går att

använda dialekt och bes ange exempel på dessa. I fråga 16 frågas om informanten medvetet anpassar sitt språkbruk eller sin dialektanvändning enligt mottagaren. Även här ber jag informanterna ange exempel på eventuell anpassning.

I fråga 17 frågas i vilken mån informanten använder standardsvenska, dialekt, finska eller annat språk i tjugo olika i enkäten uppräknade sammanhang. Åtta av alternativen berör nära personer (familj, vänner), tre mindre nära personer (exempelvis arbetskamrater), sju alternativ berör formella institutioner och sammanhang (t.ex. apotek) och de två sista berör språkbruk i skriftlig form (brev, e-brev, sms). Alla dessa tjugo situationer går att besvara genom att välja mellan alternativen *endast standardsvenska, / dialekt, / finska, / annat, vad* eller *mest standardsvenska, / dialekt, / finska, / annat, vad* eller *i någon mån standardsvenska, / dialekt, / finska, / annat, vad*.

I fråga 18 frågas vilken språklig variant den dialekttalande informanten använder med sin eventuella make, sina eventuella barn och barnbarn, sina släktingar och med sina vänner och bekanta hemma hos sig, hemma hos dem, i dialekttalande sällskap och i standardsvenskt sällskap. Svartalternativen är *min egen dialekt, någon annans dialekt, blandar dialekterna, standardsvenska* eller *annat, vad*.

Sista frågan (19) är en öppen fråga där informanten får berätta vad hennes dialekt betyder för henne. Där ges sju tomma rader rum för att besvara frågan.

I min undersökning fokuserar jag användningen av dialekt, ändring i dialektanvändning samt informantens anpassning mellan olika språkliga varianter i olika sammanhang. Ålders betydelse och betydelse av arbetsplats är en fråga som också kommer att behandlas. Frågorna som är med i analysen är frågorna 1 och 5–19. Frågorna 2 (utbildning) och 3 (studieort) och 4 (födelsekommun) visade sig i analyskedet vara icke-relevanta för min undersökning och de har därmed utelämnats.

1.2.1 Grupp I

Till Grupp I delades ut 30 enkäter, varav 17 av allt som allt 18 svar är med i denna undersökning. En av dessa 18 informanter använder sverigesvensk dialekt. Eftersom jag fokuserar min undersökning på användning av finlandssvensk dialekt är endast de 17 finlandssvenska dialektanvändarna med i undersökningen. Därmed blir den totala svarsprocenten 60 % men eftersom det ena svaret inte är med i undersökningen blir svarsprocenten som gäller för Grupp I i denna undersökning 57 %.

Enkäterna för Grupp I delades ut vecka 4/2006 och samlades in vecka 5/2006. Grupp I består av 17 kvinnliga informanter vars arbetsomgivning inom vården på den privata sektorn är enbart svenskspråkig, både i tal och i skrift. Alla i personalen är kvinnor.

Jag önskade få svar av så många informanter med dialektala drag som möjligt. Jag delade ut 10 enkäter till vardera avdelningen (3 avdelningar), oberoende om jag ansåg personalen där som dialektanvändare eller inte för att inte påverka personalens uppfattning om sig själv som dialektanvändare eller icke-dialektanvändare. Informanterna fick själva ange i en fråga om de känner sig som dialektanvändare.

Åldersfördelningen i Grupp I på sju informanter är mellan 19 och 63 år med en medelålder på 35 år. Medelåldern bland de yngre informanterna i Grupp I (under 35-åriga) är 23 år och bland de äldre informanterna (över 35-åriga) är medelåldern 48 år. I Grupp I finns 9 informanter som är under och 8 informanter som är över 35 år.

1.2.2 Grupp II

Till Grupp II delades ut 30 enkäter, varav 20 av 21 svar är med i denna undersökning. En av dessa 21 informanter har konsekvent svarat både *ja* och *nej* på många av frågorna, likaså har hon valt alternativen *ofta* och *sällan* för samma fråga. Eftersom det i många frågor blir omöjligt att inse hur informanten menar då hon svarar både jakande och nekande på samma fråga väljer jag att inte ta med denna informant i undersökningen.

Därmed blir svarsprocenten 70 % men eftersom det ena svaret inte är med i undersökningen blir svarsprocenten som gäller för Grupp II 67 %.

Enkäterna för Grupp II delades ut vecka 49/2007 och samlades in vecka 51/2007. Grupp II består av 20 kvinnliga informanter vars arbetsplats inom vården på den kommunala sektorn kräver att man i tal och även i viss mån i skrift i daglig rapportering kan använda de båda inhemska språken i arbetsuppgifter. Till personalen hör både kvinnor och män, men i denna undersökning är alla svar av kvinnliga informanter. Eftersom jag inte har någon fråga om kön i enkäten, frågade jag detta i samband med att jag var efter svaren.

Målsättningen är den samma som med Grupp I, att få svar av så många informanter med dialektala drag som möjligt. Jag delade ut 30 enkäter till en avdelning inom en stor vårdenhet, och med tanke på kommande jämförelse mellan Grupp I och Grupp II berättade jag för avdelningssköterskan att jag önskade få ca 20 svar, helst inom en vecka eftersom även Grupp I hade en veckas svarstid på sig.

Eftersom antalet svar blev endast 10 stycken på denna avdelning hade avdelningssköterskan på eget initiativ vänligen kontaktat en annan avdelningssköterska inom samma arbetsplats och berättat för henne om mitt forskningsprojekt och om mitt behov att få ca 20 svar att börja vidarearbeta med. Kort efter det blev jag kontaktad av den andra avdelningssköterskan som frågade ifall även hennes avdelning kunde få vara med i undersökningen. Jag tackade ja till detta vänliga erbjudande och förlängde svarstiden med en vecka för att även denna avdelning hade en veckas svarstid på sig.

Personalen på dessa två avdelningar som besvarade enkäten i december år 2007 (Grupp II) var för mig tidigare obekanta så jag hade ingen annan förhandsuppfattning om informanternas dialektala språkliga drag eller kunskaper i svenska språket varken i arbetet eller i privatlivet, annat än det som man i regionala tidskrifter relativt ofta får läsa då de finskspråkiga klienterna kritiserar vårdarnas svaga kunskaper i finska eller det att vårdarna talar finska med stark svensk brytning, om de alls talar någon finska. P.g.a. liknande kommentarer man hört och läst under flera år, om inte årtionden, kom jag till

det att på denna arbetsplats kunde det finnas en målgrupp som vore lämplig för min undersökning. Detta antagande visade sig vara korrekt.

Åldersfördelningen i Grupp II är från 18 till 53 år med en medelålder på 35 år. Medelåldern bland de yngre informanterna i Grupp II (under 35-åriga) är 27 år och bland de äldre informanterna (över 35-åriga) är medelåldern 45 år. I Grupp II finns 10 informanter som är under och 10 informanter som är över 35 år.

1.3 Metod

Frågorna i frågeformuläret grupperar jag enligt kommunikationsteori till intra- och interpersonell kommunikation. Dimbleby och Burton (1999: 14) beskriver *intrapersonell* kommunikation som en kommunikation 'inom och till jaget'. Dimbleby och Burton (ibid.) fortsätter med att definiera *interpersonell* kommunikation som kommunikation mellan människor. I min studie räknar jag bl.a. informantens ålder till intrapersonell kommunikation och t.ex. informantens arbetsplats till interpersonell kommunikation. (Se avsnitten 4.1, 4.2 och 4.3).

Komparativt kan man jämföra två åldersgruppers åsikter och språkanvändning. Komparativ metod använder jag för en jämförelse mellan informanter som alltid säger sig använda dialekt jämfört med dem som säger sig mest eller i någon mån använda dialekt. Även de som anpassar eller inte anpassar sitt språkbruk enligt mottagaren kan jag jämföra komparativt.

Attityder och åsikter som kommer fram i de öppna frågorna kan mätas *kvalitativt* med hjälp av kvalitativ innehållsanalys med hermeneutisk forskningsansats. (Tebelius 1987: 122–124.) I en hermeneutisk forskningstradition söks inga absoluta sanningar. Forskningsfrågor som kan tolkas eller omformuleras i form "vad betyder det" lämpar sig ofta för en hermeneutisk forskningsansats. I tolkningsakten är vare sig utgångspunkten eller slutpunkten bestämda. Här ställs helhet i relationen till delarna och man pendlar där emellan och på så vis strävas efter en så fullständig förståelse som möjligt.

En vanligen förekommande kritik mot hermeneutiken är att det vid tolkning av resultaten inte går att undvika sin egen subjektivitet och detta kan enligt kritikerna leda till att forskaren i sina resultat filtrerar genom sin egen förförståelse och på så vis påverkar resultatet. Forskaren bör vara medveten om sina fördomar för att inte låta dem styra forskningen. Även om inlevelse är en viktig egenskap för forskaren bör man även kunna hålla distans för att få plats för reflektion. (Tebelius 1987: 122–124.)

Människorna i Grupp I känner jag personligen och detta kan eventuellt tänkas påverka min subjektivitet, men eftersom det redan gått över tre år sedan jag utförde den första undersökningen anser jag att jag har fått distans med tiden. Grupp II känner jag som tidigare nämnt inte alls. Alla de insamlade svaren är anonyma vilket är bra för objektiviteten.

Enligt moderna hermeneutikens fader Wilhelm Dilthey (1833–1911) är den centrala metoden i hermeneutiken den att forskaren har inlevelse för informantens tankegång och samtidigt skall forskaren kunna och våga anlita och stöda på sin egen innersta upplevelse av världen samt placera de systematiskt och vetenskapligt tolkade resultaten i en större kontext. (Wikipedia 2008).

Mina egna erfarenheter och mitt eget kunnande inom vården ger mig vissa ledtrådar för tankesättet inom vården, där personalen bl.a. förväntas vara flexibel och ha god anpassningsförmåga inför olika situationer. Trots att mina tidigare kunskaper och erfarenheter inom vården naturligtvis fortfarande finns kvar, anser jag att mina nuvarande studier inom språkvetenskap hjälper mig som lingvist att få en ny, mera objektiv synvinkel inför tolkningsakten.

1.3.1 Hermeneutik

Människovetenskap innefattar flera olika forskningsgrenar: t.ex. språkvetenskap och psykologi hör under den humanistiska vetenskapsgrenen, och sociologi samt statsvetenskap under samhällsvetenskap för att nämna några exempel på människovetenskaper. Då man rör sig från ett vetenskapsområde till ett annat, ett mycket olikt område, kan skillnaderna inom människovetenskap variera mycket och p.g.a. detta kan det som kallas för människovetenskap förorsaka problem. Centralt anses ändå inte vara de vilka vetenskapsgrenar som hör till människovetenskaper utan det vilket innehåll begreppet 'människovetenskap' får. (Tuomi & Sarajärvi 2003: 31.)

Konstruktionerna i människovetenskap är alltid andra hands konstruktioner eftersom de behandlar det som redan finns, innehåll och betydelse av vardagliga livets konstruktioner. Forskningsobjekt som människovetenskaperna behandlar, t.ex. hälsa eller välmående, får alltid en karaktär av mänsklig ton. (Tuomi & Sarajärvi 2003: 31–32.)

Med analys av språkligt material menar vi många gånger analys av ord eller meningar, men detta är inte fallet i min analys utan jag analyserar tolkning av situationen. Även om informanten svarar att hon inte anpassar sitt språkbruk enligt mottagaren, kan samma informant i en annan fråga berätta hur hon är villig att byta sin språkvariant för att göra sig förstådd. Jag har genom hela materialet försökt läsa även mellan raderna och tolka det underliggande, det som inte direkt blir sagt men ändå kommer fram i sättet att agera i många andra frågor.

Av de filosofiska vetenskapliga förhållningssätten knyts den människovetenskapliga metodologin ofta ihop med hermeneutiken. Hermeneutiken är en mångsidig helhet som består av relativt olika inriktningar. Fenomenologisk-hermeneutiska forskningstraditionen är en del av en större hermeneutisk tradition. I den fenomenologiska filosofins inriktning uppmärksammas och beskrivs mänskliga fenomen. Man är intresserad av hurdan människan är som forskningsobjekt och hur man kan få mänsklig information om objektet. (Tuomi & Sarajärvi 2003: 34.) Man kan

komma fram till kärnan av mänskliga fenomenets variationer via tolkning av kontexten där människan står i fokus. (Tebelius 1987: 125.) Både inom den hermeneutiska och fenomenologiska människosynen är livserfarenhet och människan som samhällslig varelse av stor betydelse.

Tuomi och Sarajärvi (2003: 34) anser att den fenomenologiska teorin baserar sig på ett antagande där människans beteende till en stor del är *intentionellt*, dvs. att man med avsikt riktar sig till något. Teorin grundar sig även på tanken om den mänskliga individen som i grund och botten är samhällslig. Innebörden av verkligheten vi ser och upplever finns inte inbördes i oss utan den växer fram ur samfundet eller gemenskapen där individen uppfostras och växer upp. Den hermeneutiska räckvidden i fenomenologin kommer fram i behovet av tolkning. Tanken är då den att man med hermeneutiken avser den allmänna teorin om förståelse och tolkning. Man försöker leta efter regler för tolkning för att man kunde diskutera felaktiga och korrekta tolkningar.

Två andra nyckelbegrepp som förekommer i hermeneutiken är *förförståelse* och den *hermeneutiska spiralen*. 'Förståelse' är alltid tolkning, och grund och botten för förståelse är det tidigare förstådda. Förståelsen börjar inte från noll utan baserar sig på förförståelse av fenomenet. Förståelse kan beskrivas framskrida i form av spiral, detta är den så kallade hermeneutiska spiralen som också kallas för den hermeneutiska cirkeln, med vilket avses samband mellan helhet och delar där tolkning bygger på det tidigare tolkade. (Tuomi & Sarajärvi 2003: 34.)

I en fenomenologisk-hermeneutisk forskning lyfter man medvetet upp och synliggör det som vanan har osynliggjort eller som har fått oss att förhålla oss till fenomenet som en självklarhet. Med andra ord är syftet det att man lyfter det tidigare kända till kännedom. (Tuomi & Sarajärvi 2003: 34–35.) Eftersom verkligheten aldrig är statisk utan förändras hela tiden kan en tolkning aldrig ge en felfri bild av en situation eller ett fenomen. (Tebelius 1987: 125).

1.3.2 Kvalitativ innehållsanalys

Innehållsanalys är textanalys likadant som t.ex. en historisk analys eller diskursanalys är. Olika dokument kan analyseras med hjälp av innehållsanalys. Begreppet 'dokument' kan uppfattas brett: det kan betyda böcker, artiklar, dagböcker, brev, intervjuer, tal, samtal, dialog, rapport eller nästan vad som helst som har överförts i skriftlig form. Innehållsanalys kan användas även för ett helt ostrukturerat material eftersom man med denna analysmetod strävar efter att få en bild av fenomenet och presentera det sammanfattat och allmänt. Meningen med innehållsanalys är att strukturera materialet och verbalt skapa en klar bild av forskningsobjektet. (Tuomi & Sarajärvi 2003: 105–110.)

Man kan analysera materialet med hjälp av deduktiv eller induktiv ansats. I en *deduktiv* ansats utgår man ifrån att det redan finns en teori man följer och att man via denna färdiga teori skapar hypoteser och påståenden om verkligheten. En *induktiv* ansats påbörjas med empirisk undersökning. Denna ansats baserar sig på verkligheten. Observationer man har fått fram via undersökningen generaliseras, och på detta sätt kommer man fram till en teori eller modell. (Eriksson & Wiedersheim-Paul 1999: 198.)
Min undersökning följer mönstret av den induktiva ansatsen.

Enligt Tuomi och Sarajärvi (2003: 110–111) kan korpusbaserad innehållsanalys (dvs. analys av induktivt material) beskrivas som en process i tre faser: först förenklas el. koncentreras (dvs. reduceras) materialet, sedan grupperas (dvs. klustreras) materialet och till sist skapar man teoretiska begrepp (dvs. abstraheras). Nedan beskrivs närmare de tre faserna som Tuomi och Sarajärvi (2003) diskuterar.

Reducering innebär att man ur materialet väljer bort det för forskningen icke-ändamålsenliga. Man kan koncentrera materialet eller spjälka upp det i mindre enheter genom att koda det på ett nytt sätt som är mera ändamålsenligt för forskningen. (Tuomi & Sarajärvi 2003: 110–115.)

Klustrering betyder att man med hjälp av den i fas ett gjorda kodningen söker likheter eller olikheter i materialet, och grupperar materialet till flera underbegrepp som sedan grupperas och namnges till överbegrepp. Begrepp med samma innehåll grupperas och sammanfattas till en egen klass som namnges beskrivande enligt innehållet. (Ibid.)

I *abstrahering*, som följer efter dessa två tidigare nämnda faserna, tar man vara på den för undersökningen väsentliga informationen, och på basis av detta bildar sig teoretiska begrepp och gör slutsatser. (Ibid.)

I korpusbaserad innehållsanalys sammansätts begrepp och på så sätt nås ett svar i forskningsfrågan. Innehållsanalys baserar sig på tolkning och slutledning, där man från empiri framgår till begrepp. Genom sin slutledningsförmåga strävar forskaren efter att förstå vilket innehåll och vilken betydelse materialet har för informanterna. I alla skeden av analysen förmår forskaren förstå sina informanter och ha inlevelseförmåga för deras tankesätt och handlingar. (Tuomi & Sarajarvi 2003: 115.)

2 DE SVENSKA SPRÅKVARIANTERNA

I detta kapitel kommer jag först att behandla centrala termer och begrepp inom mitt forskningstema samt att se på historiska aspekter i språkutvecklingen i Norden. Därefter beskriver jag geografiska områden inom vilka svenska, både finlandssvenska och sverigesvenska dialekter kan indelas i. Till sist diskuterar jag centrala begrepp och tidigare forskning i svenska dialekter och svenskt talspråk.

2.1 Dialekt och standardsvenska

Olika källor använder aningen avvikande definitioner på begreppet 'dialekt'. En del källor beskriver begreppet kort och koncist som en lokal variant av ett språk (Forskningscentralen för de inhemska språken 2007), medan andra som t.ex. SAOB (2008) beskriver begreppet litet längre och utförligare.

[...] för en viss bygd l. provins l. trakt, för en viss grupp af personer l. samhälls- l. yrkesklass egendomligt (från det allmänna o.ss. normalt erkända riksspråket afvikande) sätt att tala l. uttrycka sig; brytning; för en viss trakt osv. karakteristiskt l. kännetecknande skriftning af ett språk; hvar o. en af de grenar i hvilka ett språk är klufvet, munart; [...] (SAOB 2008).

I SAOB:s definition kommer det fram att dialekter kan vara både geografiskt men även socialt betingade. Den gemensamma innebörden i de olika definitionerna är den att man inom ett visst, begränsat område talar på ett visst sätt som avviker sig från standardspråket, som också kan kallas för riksspråk eller högspråk.

Pettersson (1996: 178) diskuterar vad det är som får oss att definiera ett språk som ett språk eller en dialekt som en dialekt. Pettersson (ibid.) konstaterar att dialekter kan likna varandra mindre än vad olika språk gör, och ger som exempel de sverigesvenska dialekterna pitemål och skånska som avviker så pass mycket från varandra att det för en svensktalande kan vara närmast omöjligt att förstå båda dialekterna, även om språket är det samma i båda dialekterna. Däremot räknas språken svenska och danska som två olika språk även om det för en svensktalande, speciellt en skåning med anledning av att

skånskan och danskan liknar varandra även i uttalet, oftast inte alls är omöjligt att förstå danska och vice versa. (Pettersson 1996: 178.)

Framförallt politiska förhållanden i samhället avgränsar hur vi definierar begreppen 'språk' och 'dialekt'. Eftersom Sverige och Danmark är geografiskt sett två skilda områden, två självständiga stater med två skilda normerade skriftspråk utför denna aspekt orsaken till varför svenska och danska klassas som två olika språk istället för två olika dialekter. (Ibid.)

De tidigare diskuterade svenska dialekterna skånska och pitemål har varkendera normerats eller utvecklats ett eget skriftspråk. Däremot betraktas skånska och pitemål som två olika arter som har utvecklats från det nordiska fornspråket och eftersom dessa varianter talas inom det geografiska området Sverige, vilket har svenska som officiellt språk, kan man säga att även samhällseliga faktorer spelar en betydande roll i definitionen av begreppet 'dialekt'. Även finlandssvenska dialekter betraktas som svenska dialekter eftersom svenskan är det andra officiella språket i Finland. (Pettersson 1996: 178–179.)

Harling-Kranck (1998: 165–166) anser att språkutvecklingen i Sverige och i svenska Finland delvis har skett i olika riktningar. Medan man i Sverige fick den obligatoriska folkskolan redan år 1842, och språkomvälvningen var snabb, bildades ett nytt högspråk (som Harling-Kranck kallar denna språkvariant) snabbare i Sverige än i Finland. Däremot infördes den obligatoriska folkskolan först så sent som på 1920-talet i Finland. I Finland levde den svenska befolkningen relativt isolerad och de lokala ålderdomliga finlandssvenska folkmålen lyckades leva kvar starka och sega. Harling-Kranck (1998: 166) säger att det för den finlandssvenska befolkningen har varit svårare än för sverigesvenska befolkningen att språkligt anpassa sig efter de nya språkidealen.

Ibland kan man höra lekmän anta att dialekten vore en förvrängning av standardsvenskan, att standardspråket vore utgångspunkten för all språklig företeelse som förekommer i dagens läge. Sanningen är helt tvärtom, dialekterna har funnits redan

länge innan ett standardiserat, normerat och reglerat svenskt språkbruk kom till kännedom.

För flera tusen år sedan fanns ett språk som numera kallas för urindoeuropeiska varifrån alla europeiska språk ursprungligen härstammar från. Det från början enhetliga indoeuropeiska språket blev senare till flera olika språkliga varianter vilka till slut blev inbördes obegripliga. Vid ca 1100-talet användes samnordiska vilket betyder att språket var ungefär det samma i Finland, Sverige, Norge och Danmark och därmed förståeligt för hela Norden. (Se t.ex. Harling-Kranck 1998: 161–165.)

Först under medeltiden (ca 1100–1500) fortsätter språksplittringen i Norden och då börjar den påverka även mindre sociala enheter – socknar och byar. ”De genuina nordiska dialekterna är talspråk som har utvecklats spontant ur det gemensamma nordiska fornspråk, som ännu vid medeltidens början talades i Norden.” (Harling-Kranck 1998: 165). Harling-Kranck (ibid.) konstaterar att politiska faktorer så som uppkomsten av olika stater samt stark kungamakt och unionen mellan de nordiska länderna har medfört utveckling av språket i Norden. Tack vare unionen blev språksplittringen lindrigare än den eventuellt annars kunde ha blivit anser Harling-Kranck. (Ibid.)

Eftersom människorna tidigare bodde glest speciellt på landsbygden och avstånden kunde vara långa, behöll varsitt område sitt talesätt, sin dialekt, effektivt genom att mestadels umgås med likatalande bybor. Kommunikationen mellan olika orter var inte stor vilket ytterligare ledde till att man i sin egen hemby närmast hörde sin egen dialekt och blev på så sätt inte heller påverkad av andra talesätt. Efter att användningen av svenskan som skriftspråk blev mera allmän även bland mindre bildade, började man tycka att denna språkvariant var den korrekta. Detta ledde till att standardsvenskans status blev högre även i tal, inte enbart i skrift. (Nikula 1988: 10–11.)

Dialekten anses vara relativt bunden till det geografiska område där den används, däremot förstår och använder största delen av befolkningen standardsvenska i dagens svensktalande samhälle. (Ibid.)

Undervisning i skriftspråk och på skriftspråk har väglett språkförändringen till en allmängiltig standardisering inom svenska språket. Nikula (1988: 10) diskuterar dialekternas nedvärderande i samband med den tid då standardsvenskan förknippades med den svenska överklassen och därmed gav standardsvenskan högre status. Ivars (2001: 9–10) är av den åsikten att det i finlandssvenskan används en för snäv definition av begreppet 'dialekt', då begreppet ofta förknippas endast med bondesamhället. Hon säger att denna definition inte längre är giltig i dagens samhälle.

Numera anses dialekterna även ha en viktig språkvetenskaplig funktion i och med att man via dem kan se många olika språkhistoriska språkdrag som inte längre används i standardsvenskan. (Pettersson 1996: 181).

Hittills har jag diskuterat närmast begreppet 'dialekt'. Den andra benämningen som ofta behandlas i min avhandling är 'standardsvenska'. Ordet har flera olika synonymer, t.ex. *riksspråk*, *högspråk* eller *högsvenska*. Alla dessa ord torde ha samma innehåll, det är närmast en stilistisk fråga vilken variant man vill använda. Jag har valt att använda benämningen *standardsvenska* eftersom den i mina öron låter opartisk, modern och reglerad. Med benämningen standardsvenska har jag mest blivit van vid under studietiden vid universitetet, både i tal och i skrift, och detta har övertygat mig om att åtminstone denna benämning är gångbar i dagens samhälle.

I sin artikel "Standardspråk och riksspråk. En språklig varietets begrepliga avgränsning" diskuterar Johansson (2008) språk och språkliga varieteter. Johansson säger att 'standardspråk' kan betraktas som en uppsättning av varieteter och att med standardspråk avses det som vanligtvis avses med begreppet 'språk'. Begreppet 'standardvarietet' anser han vara en allmänt accepterad och stilistiskt neutral form av språk i motsats till dialekter. Det mest karakteristiska för standardvarieteten anses vara dess homogenitet med ett minimum av variation. Johansson säger att ingen annan varietet än standardvarieteten har varit utsatt för en så medveten normering med skriftlig kodifiering (grammatikor, ordlistor, lexikon) genom organ som akademier eller språknämnder. Normeringen har påverkat standardvarietetens starka roll i samhället inom utbildning, medier och offentlig verksamhet. (Johansson 2008.)

Högsvenska och *högspråk* låter gammalmodiga och aningen högfärdiga i mina öron. Jag förknippar orden med den attityd som Nikula (1988: 10) diskuterar där man ger standardspråket en högre status än åt dialekten och på samma gång nedvärderar dialekten. Eftersom jag vill använda så neutralt språk som möjligt i mitt frågeformulär för att inte påverka mina informanter på något vis, och allra minst vill jag nedvärdera en dialekttalande i en dialektundersökning, så tycker jag *standardsvenska* är det bästa alternativet av dessa varianter som allmänt används.

Wiik (2002: 29–30) diskuterar samma val mellan dessa ord och hon anser att *högsvenska* och *högspråk* är gammalmodiga och att termen *standardsvenska* är att föredra i dagens läge. Wiik (ibid.) konstaterar att termen *riksspråk* däremot används något olika i Finland och i Sverige. I Sverige används den i betydelsen ”regionalt standardspråk” medan man i Finland, och även Wiik (2002) själv gör det i sin doktorsavhandling, använder termen i betydelsen ”den regionala variant av svenskt riksspråk som talas i Finland”.

Eftersom språkvården i Finland strävar efter att undvika finlandismer, dvs. språkdrag vilka är karaktäristiska för finlandssvenskan men saknas i sverigesvenskan (Reuter 2003: 9), tycker jag det vore mera enhetligt om man använde endast en term, i detta fall enligt den sverigesvenska modellen för att undvika en eventuell finlandism, även om den i Finland använda benämningen är mera beskrivande enligt mig.

Pettersson (1996: 178–179, 33) använder en skala för att precisera begreppen ’dialekt’ och ’standardspråk’, dvs. ’riksspråk’ vilket är Petterssons benämning för den benämning jag själv i min avhandling genomgående kallar för ’standardspråk’ eller ’standardsvenska’. Petterssons skala beskriver ytterändorna av talesättet men även två termer för mellanläget kommer fram i samma skala, vilka är. ’regionalt riksspråk’ och ’utjämnad dialekt’.

Även Ivars (1988: 27–28) har delat in språkarterna för den talade svenskan i fyra nivåer. Ivars använder för övrigt samma benämningar som Pettersson men kallar riksspråk för neutralt riksspråk. Ivars baserar sin indelning både på sociala och språkliga

kännetecken. I indelningen nedan finns både Petterssons och Ivars' tankar om de fyra definitionerna. Därutöver finns även Einarssons (2004: 140) beskrivning av benämningarna med.

1. *(Neutralt) riksspråk* har en obegränsad geografisk räckvidd inom språkområdet. Den sociala innebörden i storsamhället är hög. Språket är enhetligt och mångsidigt, och en spontan förståelighet är en självklarhet. Einarsson (2004: 140) säger att riksspråket i Sverige inte är geografiskt placerbart, men eftersom det har ett uttal som ligger nära skriftspråket, är uttalet mest likt geolekten kring Mälardalen, vilket har varit grunden för det svenska skriftspråket.
2. *Regionalt riksspråk* har en stor geografisk räckvidd inom språkområdet och innebär en relativt stor social innebörd. Även om det finns enstaka regionala drag i ljudläran, formläran, syntaxen och ordförrådet är förståeligheten god. Finlandssvenskt standardspråk med Helsingfors som centrum hör till denna grupp enligt Einarsson (ibid.).
3. *Utjämnad dialekt* har en begränsad geografisk räckvidd inom språkområdet med en låg social innebörd i samhället. Förståeligheten är ganska god även om det i ordförrådet finns regionala ord och semantiska begränsningar. Till denna grupp räknar Einarsson (ibid.) bl.a. smålänningar, värmlänningar, göteborgare och stockholmare .
4. *Genuin dialekt* är en språklig variant som på alla språkliga nivåer (fonetiskt, fonematiskt, morfologiskt och lexikalt) skiljer sig från (det neutrala) riksspråket. Dess geografiska räckvidd är liten med en specifik social innebörd. Lokala drag och för utomstående oförståeliga ord är karakteristiska för genuin dialekt. Einarsson (ibid.) menar att tv-program på genuin dialekt borde textas för att allmänheten utan genuin dialekt kunde förstå innebörden av det.

Enligt Ivars (1988: 28) är det den 'genuina dialekten' som dominerar i det talade språket i Närpes. Endast några av mina informanter tillhör gruppen där man använder denna genuina dialekt i olika sammanhang. Mina 37 informanter har sammanlagt 27 olika dialekter (se tabell 1 och 2 i avsnitt 4.1.1). De flesta av mina informanter använder 'utjämnad dialekt' eller 'regionalt riksspråk'. En informant kan helt korrekt själv kalla dialekten hon använder för 'utjämnad dialekt' även om hon inte är utbildad inom språkvetenskap utan inom vårdvetenskap. Detta tycker jag tyder på att Petterssons (1996) och Ivars' (1988) benämning *utjämnad dialekt* är beskrivande och lyckad, eftersom även den icke-språkvetenskapliga allmänheten kan koppla ihop den med korrekt motsvarighet.

Eftersom varje informant i min studie har åtminstone en medfödd svensk dialekt (vissa har t.o.m. tre olika svenska medfödda dialekter) och varje informant har dessutom svarat jakande på frågan om hon numera använder någon svensk dialekt, tycker jag inte man kan påstå att en enda informant hör till den andra ytterligheten av skalan med '(neutralt) riksspråk'. Därmed hör mina informanter till de tre kvarstående varieteterna i skalan: 'regionalt riksspråk', 'utjämnad dialekt' och 'genuin dialekt'.

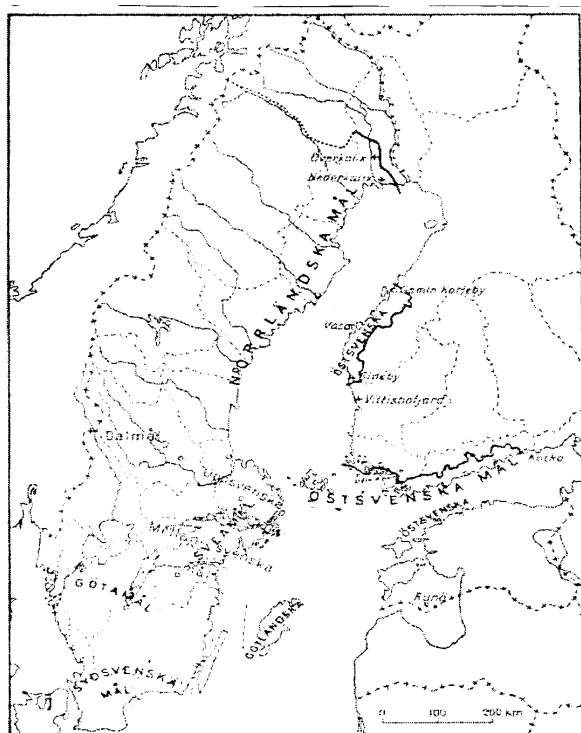
Inom forskning av dialekter tas upp både sociala och geografiska variationer på språket. I följande avsnitt kommer jag att ta en kort inblick i dialekternas geografiska spridning både i Sverige (se karta 1) och Finland (se karta 1 och 2).

2.2 De svenska dialekternas spridning

En egen språklig variation utvecklas ofta bland människor som bor nära varandra och umgås sinsemellan. (Dahl 2000: 147.) Pettersson (1996: 183) säger att dialekt och geografi hör nära ihop även om det i viss mån är en förenklad och missvisande bild av situationen. Skarpa gränser mellan olika dialekter är närmast omöjliga att visa på en karta eftersom det är fråga om en glidande skala där en språklig variant ändras till en annan. Ett utbredningsområde för ett dialektalt drag kallas för *isogloss*. Ett dialektområde innefattar flera i varandra fallande isoglosser. (Dahl 2000: 109.)

Wessén (1970: 13) diskuterar olika konstruktioner av olika folkmål och säger att olika författare har olika indelningar vid olika tider. Oberoende grupperingssätt blir alla grupperingar ändå alltid en konstruktion av något slag anser Wessén (ibid.) Orsaker till olika grupperingar är olika prioriteringar på betydelsefulla egenskaper. Pettersson (1996: 185) följer Wesséns indelning vilken framgår av karta 1.

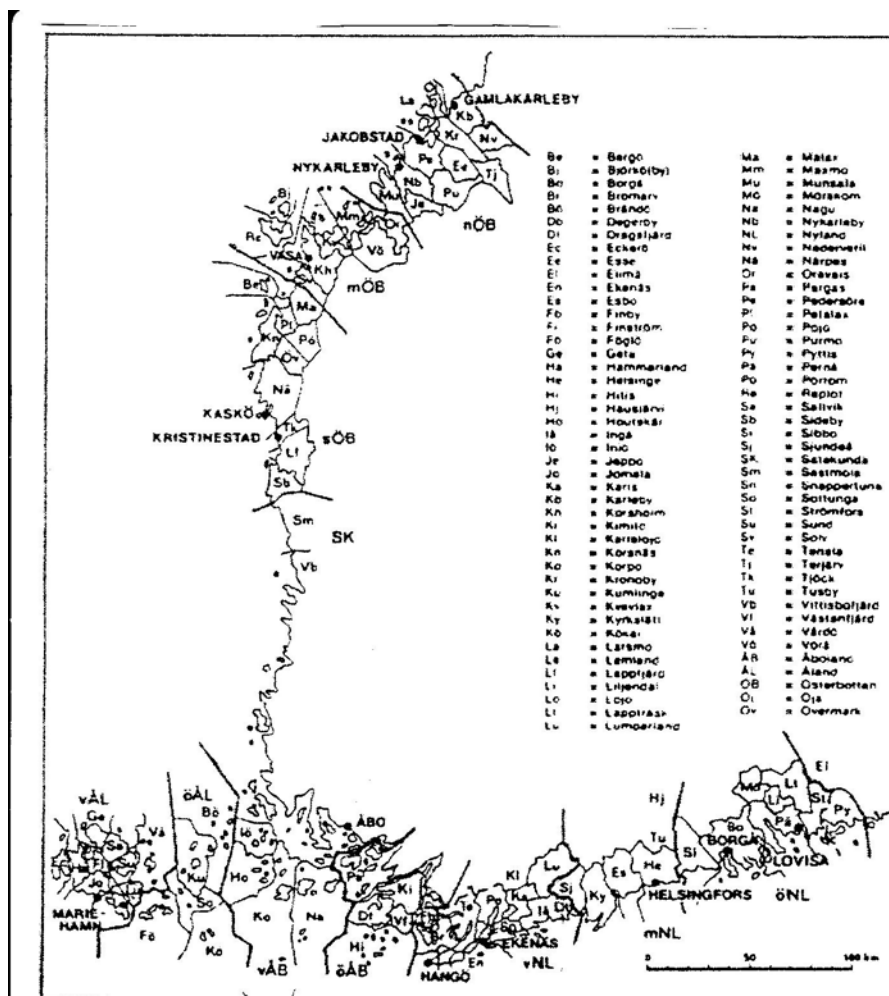
Wesséns' (1970: 14) och Thors' (1970: 136) indelning av svenska folkmål: sydsvenska mål, götamål, sveamål, norrländska mål, östsvenska mål och gotländska mål.

Karta 1. De svenska dialektgrupperna. (Wessén 1970: 14; Thors 1970: 136.)

Som tidigare nämnt går det inte att dra några skarpa dialektgränser, så de exakta gränserna fattas även i kartan. Av karta 1 framgår ändå att sydsvenska mål talas i sydligaste delen av Sverige. Götamål finns kring Göteborg och österut. Sveamål talas kring Stockholmstrakten. Norrländska mål används från Hälsingland upp till Kalix. Östsvenska mål förekommer i Finlands svenskbygd och även i Estland medan gotländska mål används på och kring Gotland. (Pettersson 1996: 184–185, 203.)

De finlandssvenska dialekterna delas i olika grupper. Harling-Kranck (1998: 141) nedan använder samma karta för indelning som även Sandström (1997: 264) har använt. Av karta 2 framgår de finlandssvenska dialekternas indelning och sockenindelningen.

Karta 2. Det svenska språkområdet i Finland och sockenindelningen. (Harling-Kranck 1998: 141.)

Harling-Kranck (1998: 139) säger att det antas att kärnan i de finlandssvenska dialekterna kom till Finland med nybyggarna från Mellansverige, närmast från kustområdena i Svealand och nordöstra Götaland, då svenskarna under korstågstiden bosatte den finska skärgården i sydväst och kusterna i norr och söder.

Finlandssvenska dialekter indelas i två grupper enligt gammal rättslig eller administrativ indelning: till sydfinländsk grupp (Östra Åboland) och till nordfinländsk grupp (Österbotten, Åland samt västra och södra Åboland). Därutöver delas de finlandssvenska dialekterna ännu till tio mindre dialektområden. Gränserna för dessa områden sammanfaller ofta med gamla socken-, härads- eller länsgränser. Av karta 2 framgår vilka orter som ingår i de olika dialektområdena. (Harling-Kranck 1998: 140.)

Wiik (2002: 25) diskuterar hur det i början av 1900-talet fanns ca 30 socknar endast i Österbotten. Varje socken ansågs ha en egen dialekt. Före denna tid räknades det finnas tre storsocknar i Österbotten: Pedersöre, Korsholm och Närpes. De österbottniska dialekterna brukar ännu även i dagens läge delas in i tre: nord-, mellan- och sydösterbottniska. Denna indelning motsvarar relativt bra de gamla storsocknarnas indelning.

De finlandssvenska dialekterna anses vara konservativare än sverigesvenska. Många drag som har bibehållits i finlandssvenskan, så som fornspråkliga diftonger eller fornsvensk stavelsekvantitet, är relativt sällsynta i sverigesvenska dialekter. Även om dialekterna anses ha ålderdomliga, arkaistiska drag mera än standardsvenskan har förändras även dialekter så som allt annat språk gör. (Harling-Kranck 1998: 139–140.)

2.3 Centrala begrepp i ljuset av tidigare forskning i svenska dialekter

Pol.lic. Kjell Herberts, verksam vid Institutet för finlandssvensk samhällsforskning vid Åbo Akademi diskuterar i *Vasasvenskarna 2. Tvåspråkighet och språkbruk* (1980: 10–12) begreppet 'diglossi'. Enligt Herberts är funktionsfördelning mellan olika språkliga varianter typiskt för diglossi. Med detta avser han att det finns situationer där endast den språkliga högvarianten är lämplig, exempelvis nyhetsförmedling och likaså situationer där den språkliga lågvarianten används, t.ex. med familj, vänner och arbetskamrater. Joshua A. Fishman (1971: 226–228) använder en vidare form på begreppet 'diglossi'. Fishman (ibid.) anser att den högre språkvarianten ofta förknippas bl.a. med människans

inbördes sociala distans och formalism medan den lägre språkvarianten används spontant i de mest intima sammanhang.

Mats Thelander, professor i svenska språket vid Uppsala universitet, diskuterar begreppet 'bidialektalism' i *Svenskan i tusen år. Glimtar ur svenska språkets utveckling* (1996: 163–181). Begreppet används ofta i samband med forskning inom flerspråkighet men enligt Thelander är bidialektalism också en form av reglerat bruk mellan dialekt och standardspråk, en förmåga att växla mellan dessa två varieteter efter olika sociala situationer.

Viveca Adelswärd, samtalsforskare vid Linköpings universitet diskuterar i *Prat, skratt, skvaller och gräl och annat vi gör när vi samtalar* (1991: 168–170) att man på 1920-talet antog att dialekterna skulle dö ut efter radion introducerades, likaså då flera invånare på 1960-talet flyttade från sin hemort. Språket och identiteten förknippades inte ihop på den tiden. I Martha's Vineyard i USA gjordes på 1960-talet en stor dialektundersökning som visade att människorna som motsats till förväntningarna kunde ha starkare dialektala drag då de flyttade tillbaka till sin hemort än när de for. Detta fenomen antar Adelswärd (ibid.) till en del bero på att man i viss mån, omedvetet eller medvetet, kan välja identitet. Hon nämner också språkgrupper som byter mellan standardspråk och dialekt, beroende på situation och mottagargrupp. Enligt henne kommer dialekten att leva kvar så länge identifikationen med hemorten och lokala värden är viktiga.

FD Barbro Wiik, lektor i svenska vid Helsingfors universitet, forskare i standardsvenska och dialekt i Österbotten, konstaterar i sin doktorsavhandling *Studier i de österbottniska dialekternas fonologi och morfologi* (2002: 34) att dialekten verkar kunna existera i Österbotten trots en ökad tvåspråkighet och inflytandet från Sverige. Hon använder en dialektindelning (2002: 13–14) där Österbotten delas i tre delområden: norra Österbotten, mellersta Österbotten och södra Österbotten. Alla mina informanter utom en kommer från något av dessa tre delområden. Den ena kommer från östra Åboland.

Bengt Loman diskuterar dialekternas roll i *De finlandssvenska dialekterna i forskning och funktion* (1981: 16–20). Enligt Loman kan man med viss rätt betrakta folk mål eller bygdemål som både till uttal och till grammatik avviker så starkt från den finlandssvenska standardsvenskan som särskilda nordiska språk. Han säger att standardspråket har i Finland haft svårt att slå igenom p.g.a. att språknormen för standardsvenska hämtas från sverigesvenska regler och mönster och för att både finskan och de svenska dialekterna försvårar standardsvenskas ställning och för att kommuniceringsmöjligheterna på standardsvenska inte är så vida för stora delar av finlandssvenska befolkningen. Enligt Loman var situationen ännu i början på 1980-talet den att hälften av den finlandssvenska befolkning hade dialekten som sitt egentliga modersmål och den enda form av språk de verkligen behärskade. (Ibid.)

Ann-Marie Ivars, professor emerita i svenska språket vid Helsingfors universitet, undersöker bl.a. ålderns betydelse för språklig anpassning i *Från Österbotten till Sörmland. En undersökning av emigration och språklig anpassning* (1986: 180). Informanterna som är med i undersökningen är österbottniska utvandrare i Sverige. Undersökningsorterna är Närpes i södra Österbotten och Eskilstuna i nordvästra Sörmland. Åldersgrupperna för hennes material är två med gränsen dragen vid 40 år. I sin undersökning kom hon fram till att variationer i språkdrag sammanhänger med åldern. De äldre kvinnorna hade det mest dialektala språket medan de yngre var mest riksspråkliga.

Jan Einarsson är språksociolog, professor i nordiska språk vid Lunds universitet och gästprofessor vid Växjö universitet. I sitt verk *Språksociologi* (2004: 43–44) behandlar han språklig anpassning och kontakt. Einarsson säger att begreppet 'ackomodation' står i första hand för kommunikativ anpassning. Han diskuterar ackomodationsteorin där man anser att benägenheten till anpassning speglar individens eller gruppens identifikations- eller integrationsbehov med omgivningen. Detta beteende är ofta omedvetet enligt Einarsson. Anpassning där man närmar sitt beteende enligt motpartens beteende kallas *konvergent* anpassning. Einarsson anser att denna aspekt berättar något om de inblandades status och för det mesta betraktas konvergent ackomodation som något bra. (Ibid.)

FM Sara Nyholm (2005) vid Vasa universitet har i sin avhandling pro gradu *Dialekt och standardsvenska bland abiturienterna i Närpes år 2004. En attitydundersökning* kommit fram till att hennes informanter upplevde dialekten som viktig och vissa t.o.m. som sitt modersmål. De tyckte att det var viktigt att bevara dialekten men dessutom upplevde de kunskaperna i standardsvenskan som nödvändiga. Närpesdialekt var utgångspunkten i Nyholms undersökning. Till skillnad från Nyholms undersökning är jag intresserad av svenska dialekter överlag, framför allt österbottniska svenska dialekter, men även alla andra finlandssvenska dialekter, inte bara en enskild dialekt och användning av den.

I min undersökning kommer alla dessa ovannämnda begrepp fram i praktiken. Funktionsfördelningen mellan olika språkliga varianter (diglossi) syns i svaren där mina informanter berättar hur de betar sig i olika kontexter, med familj, vänner och arbetskamrater samt i institutionella sammanhang (se 4.2.3, 4.2.3.1, 4.2.3.2 och 4.2.3.3).

Likaså kommer det reglerade bruket mellan dialekt och standardspråk (bidialektalism) och förmågan att växla mellan dessa två varieteter efter olika sociala situationer fram i svaren (se de tidigare nämnda men även 4.2.1 och 4.2.2).

Wiiks (2002) resultat om dialekterna som fortfarande starkt existerar i Österbotten visar sig vara sant bland mina österbottniska informanter. Alla informanter anger i sina svar att de fortfarande använder någon österbottnisk dialekt (utom den ena informanten från östra Åboland). Lomans (1981) uppfattning om finlandssvenskar som har dialekten som sitt egentliga modersmål tycks komma starkt fram i svaren även om ingen direkt svarar att dialekten vore modersmålet (se 4.1.3).

Däremot betar sig mina informanter avvikande från Ivars' (1986) undersökning där hon kom till att det var de äldre kvinnorna (över 40-åriga) som hade det mest dialektala språket medan de yngre var mer riksspråkliga. Bland mina informanter, där åldersgränsen är dragen vid 35 år, är situationen tvärtom, de yngre använder mera dialekt än de äldre (se 4.3.1).

Kommunikativ anpassning (ackomodation) och anpassning där man närmar sitt beteende enligt motpartens beteende (konvergent anpassning) som Einarsson (2004) diskuterar förekommer ofta i mitt material (se 4.2.3).

Till skillnad från Nyholms (2005) undersökning anger varje informant i min undersökning svenska som sitt modersmål i fråga 6 (se bilaga) där jag frågar efter modersmålet, men ändå svarar flera i fråga 19 (se bilaga) på frågan vad dialekten betyder för informanten, att den är det egentliga modersmålet (se 4.1.3). Svartalternativen för modersmålet i Nyholms undersökning innehöll även dialekt. I mitt frågeformulär finns inga färdiga alternativ för modersmålet och detta kan vara en förklaring till att mina informanter valde svenska i stället för dialekt i fråga 6.

3 INTERAKTION OCH KOMMUNIKATION

Fiske (1984: 11) diskuterar växelverkan och kommunikation vilka är företeelser som vi alla i praktiken känner igen men de är ytterst svåra att definiera uttömmande. I avsnitt 3.1 kommer jag att närmare betrakta begreppet 'kommunikation', därefter följer kommunikationsprocessen i avsnitt 3.2. Till sist indelar jag kommunikationsprocessen enligt kategorier och kontext.

3.1 Begreppet 'kommunikation'

John Fiske (1984: 12), huvudlärare i kommunikationsstudier vid Western Australian Institute of Technology, har en definition på 'kommunikation' som lyder enligt följande: "Social samverkan med hjälp av meddelanden." Han fortsätter med att säga att kommunikation består av tecken och koder. För att kunna bestämma vilka tecken som kan relateras till varandra bör koderna organiseras.

Enligt Dimbleby och Burton (1999: 10–12) kommer vi oftast att tänka på tidningar eller television då vi hör ordet kommunikation men var och en av oss upplever kommunikation även genom annat. Dimbley och Burton (ibid.) ger tal, gester, ansiktsuttryck eller tecken på papper enligt vissa regler som exempel på detta.

All kommunikation vi upplever eller ger ifrån oss sker via våra fem sinnen. Varje dag utsätts vi för en stor mängd kommunikation i vår omgivning varav det mesta enligt Dimbleby och Burton (ibid.) är avsiktligt men även oavsiktlig kommunikation förekommer exempelvis i form av icke-verbala budskap (kroppsspråk, paraspråk och klädsel).

Kommunikation skapar förbindelser mellan personer eller grupper. Det finns två olika typer av förbindelser: omedelbara och fördröjda. Med omedelbar kommunikation avses t.ex. en diskussion med en annan person medan exempel på den fördröjda kommunikationen kan vara en annons i en tidning där annonsören kommunicerar med

oss. Så som Dimbleby och Burton (1999: 12) klokt påpekar betyder det att vi kan tala inte nödvändigtvis det att vi kan överföra budskapet. Det är viktigt att lära sig även lyssna. Vi måste alltså lära oss att använda den förbindelse vi har lyckats skapa. (Dimbleby & Burton 1999: 12–13.)

Aktivitet och inläring är ord vilka är nära förknippade med begreppet 'kommunikation'. Även om man ofta får höra och läsa att TV-tittandet passiverar oss har Dimbleby och Burton (1999: 13) en annan uppfattning om detta. De anser att även detta kräver aktivitet eftersom vi aktivt försöker engagera oss i att förstå programmet som någon annan aktivt har sammanställt för oss. Jag skriver under detta endast i viss mån, jag tror nämligen att fler än bara jag ibland ser på TV endast för tidsfördrivens skull utan att ha några större ambitioner om att aktivt försöka engagera mig i programmet i fråga.

Vi använder kommunikation även för att lära oss kommunicera anser Dimbleby och Burton (ibid.) och ger undervisning i skolor som exempel på detta. Då vi gång på gång övar och upprepar något lär vi oss det till slut. Övning ger färdighet säger ju redan det gamla svenska ordspråket. De färdigheter vi nu som vuxna har, exempelvis att tala eller skriva, är ingalunda medfödda färdigheter utan ett resultat på hårt arbete. Speciellt talet är viktigt för oss för att smidigt kunna förklara för en annan individ eller grupp vad det är vi vill. Alltid räcker det inte med att betrakta endast den dåvarande situationen för att få fram om kommunikationen är lyckad utan även det bakomliggande bör beaktas. (Dimbleby & Burton 1999: 13–14.)

3.2 Kommunikation som process

Ett samtal består av ständigt utbyte där åsikter, fakta och idéer överförs från en person till en annan via talet. Med andra ord är det fråga om ett aktivt flöde. Kommunikationsprocessen är uppbyggd av flera olika faser där vi människor vill få reda på vad som händer, varför och hur. Ju bättre vi förstår våra handlingar desto bättre möjligheter har vi att förändra vårt beteende i kommunikationstillfället. Dimbleby och

Burton (1999: 22) använder sjukhus och skolor som exempel för att beskriva offentliga organ vilka är beroende av effektiva kommunikationsmedel för att kommunikationen i vardagen skall kunna fungera. Och för att inse det viktiga i kommunikationen bör vi förutom att bara dra slutsatser också kunna tolka handlingarna. (Dimbleby & Burton 1999: 28.)

En fortfarande användbar och en av de tidigaste försöken att beskriva kommunikationsprocessen är av amerikanaren Harold Lasswell i *The Communication of Ideas: a Series of Addresses* (1948). Dimbleby och Burton lånar den av Lasswell i sitt översatta verk *Kommunikation är mer än ord* (1999). Det engelska originalet på Dimblebys och Burtons verk heter *More than Words. An Introduction to Communication* (1985). Beskrivningen nedan är översatt från engelska till svenska av Gunnar Sandin. För att få fram effekten av beskrivningen och framställningen av den lånar jag den i sin helhet.

Vem
säger Vad
i vilken Kanal
till Vem
och med vilket Resultat

(Dimbleby & Burton 1999: 28; original Lasswell 1948).

Med ovanstående avses alltså att alla kommunikationshandlingar sker i en omgivning av något slag. Sammanhangen kan vara sociala, fysiska eller kulturella. Som faktorer i dessa processer räknas syfte och behov eftersom det är de som avgör varför just den kommunikationshandlingen sker. Vi människor är uppbyggda på så sätt att vi har ett behov att kommunicera samt ett syfte med den kommunikation vi utför. (Dimbleby & Burton 1999: 29.)

Vi talar olika till våra vänner eller till läraren. Likaså talar vi heller inte likadant till grupp eller till en enskild person. Om vi skall skriva ett brev till en institution är det annorlunda än ett privat brev till en vän. (Ibid.)

För att kunna beskriva kommunikationsprocessen finns det många faktorer som bör beaktas, även publiken räknas till dessa faktorer. Det som Dimbleby och Burton (ibid.) vill påpeka är att kommunikationen är en process och de underliggande frågorna som vi människor i kommunikationssituationer försöker hitta förklaringar till är frågor av typ vad händer, hur och varför.

3.2.1 Kommunikationsaktiviteter

Dimbleby och Burton (1999: 14–15) indelar kommunikationsaktiviteterna i fyra grupper vilka är intrapersonell, interpersonell, grupp- och masskommunikation. Antalet människor som hör till kommunikationsakten avgör dessa kategorier.

Med *intrapersonell* kommunikation avses den kommunikation människan för med sig själv och inom sig själv, exempelvis tänker för sig själv, pratar för sig själv eller för dagbok. Vi är själva både skaparen och mottagaren av kommunikationen inom kommunikation av denna typ. (Ibid.)

Kommunikation mellan människor kallas för *interpersonell* kommunikation. Vanligen är det två personer som bildar denna kategori men där kan även förekomma fler människor. Som exempel på interpersonella situationer kan räknas situationer där läraren talar med studenten eller ett samtal mellan vänner på en badstrand. Ett kännetecken för interpersonell kommunikation är kontakten öga mot öga mellan dessa personer som interagerar, vilka alltså kan vara fler än två, likaså betoning på tal och former av icke-verbal kommunikation. Även om telefonsamtal inte förs öga mot öga räknas det till kategorin eftersom det även då är fråga om kommunikation mellan två personer. (Dimbleby & Burton 1999: 14, 102)

Benämningen *gruppkommunikation* berättar i sig självt att med detta avses kommunikation inom och mellan grupper. Dimbleby och Burton (1999: 15) delar in grupperna till små och stora grupper. Med små grupper avses bl.a. en familj eller en kommitté som träffas på arbetsplatsen. Kontakten öga mot öga kännetecknar även denna

kategori. Till stora grupper räknas bl.a. ett företag eller en konsertpublik. Skillnaden mellan små och stora grupper är utöver antalet personer den att stora grupper har samlats av en annan anledning än de små grupperna.

Masskommunikation kännetecknas av ett stort antal människor som antingen tar emot eller utövar kommunikation. Antalet människor anges inte exakt men gruppen är betydligt större än i den tidigare kategorin. Även om en utomhuskonsert för tusentals människor räknas till masskommunikation är det inte kontakten öga mot öga utan det stora antalet inblandade som kännetecknar denna typ av kommunikation. Massmedierna eller postväsendet är bra exempel på masskommunikation som har möjliggjort mer sändning och utväxling av information. Medierna är en stor del av vårt samhälle numera och därmed ökar rollen av masskommunikation. (Dimbleby & Burton 1999: 15, 227–228.) I min undersökning förekommer de tre förstnämnda kommunikationsaktiviteterna: intra- och interpersonell kommunikation samt gruppkommunikation.

3.2.2 Kontext

Vi beter oss olika i olika situationer eller olika kulturer. Därmed kan man säga att kommunikationsprocessen är bunden till både situation och kultur. Eftersom tanken att kommunikation och kontext är beroende av varandra kristalliseras så tydligt i Lasswells (1948) citat hänvisar jag återigen till honom, se 3.2.

Situationerna kan vara offentliga, sociala eller privata. Dimbleby och Burton (1999: 68, 102) anser att för olika situationer har vi olika typer av persona vilket innebär olika beteenden i olika situationer för en och samma individ. Personen är en del av vårt sätt att umgås med människor. Detta kan jämföras med att spela teater där vi själva väljer rollerna. Spelar vi s.a.s. blondin, speciellt kvinnliga chaufförer kan ta denna roll då bilen inte startar, kräver det naturligtvis en publik för att det skall ha den effekt vi önskar (den att någon kommer rusande med skiftnyckeln och vi får vara kvinnligt hjälplösa), eller konstaterar vi att ingen hjälp (eller publik) finns för tillfället tillhanda och tar sakligt itu med problemet själv? I det förstnämnda beteendet är det fråga om en offentlig ”scen” där användandet av persona enligt Dimbleby och Burton (ibid.) mest märks. Vi har

ingen bestämd personlighet utan vi anpassar vårt beteende enligt situation men ett beslut av kommunikationsstil är inte alla gånger medvetet. (Ibid.)

Sociala situationer är situationer där vi tar kontakt med andra. Vi kan ha olika anledningar till vårt beteende. Dimbleby och Burton (1999: 18–24) nämner tio orsaker till behov av och syften med kommunikation: överlevnad, samarbete, personliga behov, relationer, övertalning, makt, sociala behov, information, att förstå världen och det egna uttrycksbehovet. Ett behov kommer inifrån, medan ett syfte erkänner det resultat vi vill ha. Därmed kan man säga att behov och syfte är varandras spegelbilder. (Ibid.)

Det gemensamma med alla dessa tio ovan uppräknade anledningarna till vårt beteende är enligt Dimbleby och Burton (ibid.) det att de framkommer i sociala situationer. Om vi känner att vi är i fysisk fara kommunicerar vi med någon för att få hjälp. Samarbete kräver socialt beteende. Personliga behov så som känsla av att få uppskattning tillfredställs genom sociala situationer eftersom våra behov inte enbart är fysiska. Relationer, övertalning och makt kräver alla kontakt med andra människor. Sociala behov går oftast ut på att kommunicera. Vi kommunicerar för att ge och ta emot information. Till sist nämns det egna uttrycksbehovet vilket också ofta kräver en ”publik” men inte alltid, vi kanske är nöjda med att föra dagbok endast för eget bruk. Det verkar som om människan för det mesta har ett medfött socialt behov för sociala situationer. (Ibid.)

Ett exempel på privata situationer kunde vara ett läkarbesök, vilket är privat till naturen, även om läkaren har nära och personlig kontakt med oss. Vi upplever inte situationen som en kränkning av privatlivet eftersom båda parterna känner till de obeskrivna reglerna i situationen och vi kan lita på sekretessen. (Dimbleby & Burton 1999: 68.)

Kultur är något som nära förknippas med kommunikation, egentligen kan de sägas vara ett och samma fenomen. Kultur är en bred term som kan betyda exempelvis religion eller sociala sedvanor etc. När en kultur försöker ta kontakt med en annan kultur skapar skillnader i betydelser, övertygelser, attityder och värderingar ofta problem. Som exempel kan nämnas situationer där en kvinna bär slöja var vi västerländska kan se en

klar symbol för manligt förtryck medan personen själv kan anse att slöjan endast är ett tecken på en anständig och sedesam kvinna. (Dimbleby & Burton 1999: 16, 29, 48, 76.)

Språkforskare anser att språket och orden vi använder i kommunikationstillfällen berättar en hel del om vår syn på världen. Vårt sätt att tala beror på hur vi har blivit uppfostrade och definierar den kultur vi tillhör. Numera spelar massmedian en betydande roll i kommunikationen: sättet hur vi talar, teman vi talar om och musiken vi lyssnar till hör nära ihop med inflytandet från mediernas kulturella sammanhang. (Dimbleby & Burton 1999: 16, 29, 48, 76.)

Informanterna i min undersökning tar olika roller i arbetet (offentlig situation) och hemma med egen familj (privat situation). Speciellt i Grupp II där arbetsomgivningen är en stor, flerspråkig enhet väljer personalen att använda standardsvenska för att ge ett intryck av professionalitet och för att skapa tillit. I många av svaren kommer det fram att personalen upplever det viktigt att inga missförstånd skall kunna ske och därav valet av standardsvenska. I privata situationer väljer de flesta i Grupp II att använda dialekt.

Däremot väljer informanterna i Grupp I ofta att använda dialekt med klienterna eftersom även klienterna är dialektalande och därmed upplevs dialekten skapa trygghet bland de ålderstigna klienterna. Professionaliteten upplevs inte ta skada av dialekt i denna hemmaliknande arbetsmiljö men med anhöriga väljer en stor del att använda standardsvenska eftersom även anhöriga gör det. I privata situationer ökar dialektanvändningen ytterligare för informanterna i Grupp I.

4 DIALEKT I KOMMUNIKATION

I min undersökning reder jag ut hur en utvald yrkesgrupp upplever förhållandet mellan dialekt och standardspråk i olika kontexter, och vad det är som får informanten att göra det språkliga val hon gör med olika personer i olika situationer. Den dialektala kommunikationen har jag delat in i intrapersonell kommunikation (4.1), interpersonell kommunikation (4.2) och språklig anpassning enligt mottagaren (4.2.3). I avsnitt 4.3 betraktar jag dialektanvändning i ljuset av två utvalda aspekter vilka är ålder och arbetsplats.

I början av 2000-talet var andelen svenskspråkiga av hela Finlands befolkning cirka 6,5 % (Statistikcentralen 2003). Undersökningen är gjord i staden Vasa där antalet svenskspråkiga av hela befolkningen är 25,8 % medan finska är stadens majoritetsspråk (Statistikcentralen 2003).

4.1 Intrapersonell kommunikation

Individens bakgrund och kunskaper är individuella. Enligt Einarsson (2004: 38) formar individens första språk eller dialekt individens identitet. Hemmahörighet eller ursprung markeras genom att man använder sitt första språk. Då vi föreställer oss någonting eller i tankarna reder ut ett problem kallas det för intrapersonell kommunicering där jaget kommunicerar med sig själv. Forskarna har ännu inte lyckats reda ut hur händelseförloppet egentligen löper. En av de öppna frågorna är om tänkandet sker i form av ord eller eventuellt i form av bilder. (Dimbleby & Burton 1999: 14.)

4.1.1 Informanternas bakgrund

De 17 informanterna i Grupp I har vuxit upp med dialekter från 10 olika kommuner eller städer (se tabell 1), medan de 20 informanterna i Grupp II har vuxit upp med dialekter från 12 olika kommuner eller städer (se tabell 2). Procentandelen

svenskspråkiga av hela befolkningen (Fennica.Net 1999) i den kommun vars dialekt informanterna anger sig fortfarande använda framgår av tabell 1 och 2.

Tabell 1. Dialekter som Grupp I vuxit upp med och fortfarande använder.

KOMMUN/STAD	SVENSKSPRÅKIGA
Korsnäs (Molpe)	97,3 %
Larsmo (Bosund)	92,8 %
Närpes (Pörtom)	92,6 %
Nykarleby	90,6 %
Malax	89,6 %
Kronoby	86,1 %
Oravais	85,1 %
Korsholm (Hankmo, Replot, Smedsby, Solf)	74 %
Kimito	66,5 %
Karleby (Öja)	18,8 %

Siffrorna i Tabell 1 baserar sig på Fennica.Net 1999. Några av informanterna anger sin dialekt enligt ort eller by. Jag har sammanställt uppgifterna i tabell 1 enligt kommun eller stad. Molpe by hör numera till Korsnäs kommun, Bosund hör till Larsmo kommun, Pörtom hör till Närpes stad, Hankmo, Replot, Smedsby och Solf hör till kommunen Korsholm och Öja hör till Karleby stad även om situationen har varit en annan i informantens barndom. (Molpe byråd 2006; Larsmo kommun 2004; Närpes stad 2008; Korsholms kommun 2007; Alg Skärgårdstjänst 2008.)

Tabellerna 1 och 2 skiljer sig inte avsevärt från varandra men för att få en överskådligare uppfattning om antalet dialekter i vardera gruppen presenteras de i varsin tabell. Endast en av informanterna (se tabell 1) använder en dialekt från östra Åboland (Kimito), de övriga har österbottniska rötter.

Tabell 2. Dialekter som Grupp II vuxit upp med och fortfarande använder.

KOMMUN/STAD	SVENSKSPRÅKIGA
Korsnäs (Molpe)	97,3 %
Maxmo	93,2 %
Larsmo	92,8 %
Närpes	92,6 %
Pedersöre	90,8 %
Nykarleby (Monäs)	90,6 %
Malax	89,6 %
Kronoby	86,1 %
Vörå	85,3 %
Oravais	85,1 %
Korsholm (Helsingby, Kvevlax, Solf, Toby, Tölby)	74 %
Vasa (Sundom)	25,8 %

Siffrorna i tabell 2 baserar sig på Fennica.Net 1999. Några av informanterna anger sin dialekt enligt ort eller by. Jag har sammanställt uppgifterna i tabell 2 enligt kommun eller stad. Molpe by hör till Korsnäs kommun, Monäs by hör till Nykarleby stad, byarna Helsingby, Kvevlax, Solf, Toby och Tölby hör till Korsholms kommun och byn Sundom hör till Vasa stad. (Molpe byråd 2006; Nykarleby stad 2006; Korsholms kommun 2007; Sundom bygdeförening 2008.)

Intressant är att även om 9 informanter av 37 ursprungligen kommer från en och samma kommun Korsholm anger de 8 olika dialekter enligt sina hembyar vilka är Hankmo, Helsingby, Kvevlax, Replot, Smedsby, Solf, Toby och Tölby (se tabell 1 och 2).

Av egen erfarenhet kunde jag påstå att exempelvis dialekterna i Helsingby, Toby eller Tölby inte avsevärt skiljer sig från varandra utan låter relativt likadana i en icke-dialekttalandes öron men detta är alltså svaren jag fick på fråga nummer 7 (se bilaga).

4.1.2. Dialektprofil

Frågan som avgör om informanten är med i undersökningen är fråga nummer 8 ”Använder du numera någon svensk dialekt?”. Alla de 37 finlandssvenska informanter som är med i undersökningen har besvarat frågan jakande. En informant i Grupp I som använder sverigesvensk dialekt är inte med i undersökningen eftersom fokus i min undersökning inte ligger på sverigesvenska utan finlandssvenska dialektanvändare.

För att kunna reda ut hur informanten själv upplever sina språkkunskaper frågade jag i fråga nummer 13 hur väl informanten anser sig behärska standardsvenska, (eventuell) dialekt, finska eller annat språk. Som tidigare nämnt kommer Grupp I från en liten, enbart svensktalande arbetsplats, där de svenska dialekterna hör till vardagen, och Grupp II från en större, mera formell, flerspråklig arbetsomgivning.

Av tabell 3 och tabell 4 framgår informantens egen uppfattning om språkkunskaperna. I tabellerna kommer det fram att även om dialekten inte så att säga är arbetsspråket för Grupp II anser 13 av 20 (65 %) i den gruppen att de behärskar dialekten fullständigt. Likaså behärskas standardsvenskan fullständigt av 14 av 20 (70 %) i Grupp II medan informanterna i Grupp I anser att endast 4 av 17 (24 %) behärskar standardsvenskan fullständigt men 9 av 17 (53 %) i Grupp I behärskar dialekten fullständigt.

Avsevärt är att av de 9 informanter som anser sig behärska dialekten fullständigt i Grupp I hör 6 av 9 (67 %) till de yngre (under 35-åriga) informanterna och samma tendens förekommer i Grupp II med 8 av 13 (62 %) fullständiga dialekttalare i den yngre åldersgruppen, medan situationen för behärskandet av standardsvenskan i både Grupp I och II är ungefär lika stor i de båda åldersgrupperna. Kunskaperna i finska och andra språk är något som är mera kännetecknande för Grupp II än Grupp I. Starka kunskaper i dialekt har inte försämrat de övriga språkkunskaperna i Grupp II, närmast tvärtom. Mera om ålderns betydelse för språkligt beteende senare i avsnitt 4.3.1.

Tabell 3. Språkkunskaperna i svenska, dialekt, finska och annat språk i Grupp I.

GRUPP I	St.svenska	Svensk dialekt	Finska	Annat, vad
Fullständigt	(2+2) 4	(6+3) 9	(0+0) 0	(1+0) 1
Bra	(7+5) 12	(2+3) 5	(1+3) 4	(3+1) 4
Tillfredsställande	(0+1) 1	(1+1) 2	(3+3) 6	(1+2) 3
Nöjaktigt	(0+0) 0	(0+0) 0	(5+1) 6	(2+0) 2
Behjälpligt	(0+0) 0	(0+1) 1	(0+1) 1	(0+0) 0
Inte alls	(0+0) 0	(0+0) 0	(0+0) 0	(0+0) 0

Siffrorna i tabell 3 gäller Grupp I. Inom parentes nämns först antalet under 35-åriga, sedan över 35-åriga. Bland personalen som arbetar inom den dialektala miljön anser över hälften, 53 % (9 av 17) att de behärskar svensk dialekt fullständigt medan endast ca en fjärdedel, 24 % (4 av 17) anser sig behärska standardsvenskan fullständigt. Ca tre fjärdedelar 71 % (12 av 17) anser sig behärska standardsvenska bra. I och med att dialekten är det vardagliga arbetspråket för denna grupp, förutom att informanten även är född med dialekt, kunde man av resultaten tolka att dialekten känns mera som det egentliga modersmålet vilket man verkligen behärskar även om ingen av informanterna svarade att det vore dialekten vilket är modersmålet.

Ingen i denna grupp anser sig kunna finska fullständigt men det finns inte heller någon som inte alls kan finska. 75 % (3 av 4) som kan finska bra hör till åldersgruppen över 35-åriga, medan 83 % (5 av 6) som kan finska endast nöjaktigt hör till den yngre åldersgruppen. Man kan fråga sig hur detta fenomen kan förklaras då språkundervisningen i skolorna ökar jämt och därmed borde den yngre gruppen ha fått mera undervisning i språk, bl.a. i finska. En möjlig förklaring kunde vara att undervisningen tidigare har varit mera sträng och man har "tvingats" lära sig t.ex. grunderna i olika språk. Eventuellt kan man också tänka sig att de yngre har levt i omständigheter där individuella säregenskaper, så som dialekt, ses som en möjlighet istället för att det vore något som borde rotas ur människan. Vårt samhälle verkar även i mycket annat alltmer gå mot ett mera tolerant håll där individualismen får allt större plats. Eftersom 75 % (3 av 4) i den yngre gruppen ändå kan ett annat språk bra är det

kanske ett tecken på att andra språk än finska intresserar mera. Eller så ställer de yngre högre krav på sina kunskaper innan de kallar dem goda.

Tabell 4. Språkkunskaperna i svenska, dialekt, finska och annat språk i Grupp II.

GRUPP II	St.svenska	Svensk dialekt	Finska	Annat, vad
Fullständigt	(6+8) 14	(8+5) 13	(1+2) 3	(0+0) 0
Bra	(4+2) 6	(2+5) 7	(2+8) 10	(1+2) 3
Tillfredsställande	(0+0) 0	(0+0) 0	(5+0) 5	(2+6) 8
Nöjaktigt	(0+0) 0	(0+0) 0	(1+0) 1	(0+0) 0
Behjälpligt	(0+0) 0	(0+0) 0	(1+0) 1	(0+0) 0
Inte alls	(0+0) 0	(0+0) 0	(0+0) 0	(0+0) 0

Resultaten i tabell 4 gäller Grupp II. Inom parentes nämns först antalet under 35-åriga, sedan över 35-åriga. Av den tvåspråkiga personalen på en flerspråkig arbetsplats anser 70 % (14 av 20) att de behärskar standardsvenska fullständigt och nästan lika många, 65 % (13 av 20) behärskar dialekten fullständigt. 30 % (6 av 20) behärskar standardsvenska bra. Varje informant anser sig kunna standardsvenska eller dialekt antingen fullständigt eller bra.

Resultaten tyder på att personalen inom den flerspråkiga arbetsplatsen behöver och behärskar väl standardsvenska, dialekt och finska. 15 % (3 av 20) behärskar finska fullständigt och 50 % (10 av 20) bra. Även här kommer samma åldersfördelning fram som i Grupp I där de över 35-åriga behärskar finskan bättre än de yngre (2 av 3 fullständigt, 8 av 10 bra). Även något annat språk behärskas bra eller tillfredsställande av över hälften, 55 % (11 av 20). Alla informanter har svenska som modersmål och varje informant har åtminstone en medfödd svensk dialekt, vissa t.o.m. flera eftersom båda föräldrarna har använt sin dialekt med informanten.

Då de båda inhemska språken hör till arbetsspråken får man praktisk övning i dem hela tiden vilket i sin tur naturligtvis leder till allt mer flytande språkkunskaper i fråga varande språk. Av fråga 16 (se bilaga) framgår att dialekt används ibland i situationer

där patienten själv först tilltalar personalen på sin dialekt, då svarar en del av personalen på dialekt, men vissa i personalen anser att det inte är passande att använda dialekt med klienterna utan det ger ett mera professionellt intryck av personalen att i alla situationer använda endast standardsvenska med klienterna. Det kom fram i flera svar att patienterna uppskattar det mycket om personalen talar dialekt med en dialekttalande klient. Då känner klienten sig mera trygg och hemma anser några informanter som använder dialekt med klienten. Svaren kan tolkas på två sätt; även om ett professionellt intryck är viktigt är det också viktigt att skapa en trygghetskänsla för klienten.

4.1.2.1 Ändring i dialekt

Dialektändring kan ha många olika orsaker. Av resultaten framgår bl.a. att ju längre tid man har bott borta från sin hemort desto mera upplever informanterna att den egna dialekten har ändrats och blandats antingen med övriga dialekter i omgivningen eller med standardspråket. En informant anser att detta har skett redan på några månader. Även ålder och civilstånd påverkar dialekten. Mera om ålders betydelse för dialekten i 4.3.1.

Tabell 5. Ändring i dialekt under livet i Grupp I och Grupp II.

Fråga 9, se bilaga	Grupp I		Grupp II	
	Ja	Nej	Ja	Nej
Under 35 år	7/9	2/9	6/10	4/10
Över 35 år	7/8	1/8	9/10	1/10

Av tabell 5 framgår att största delen av informanterna i de båda åldersgrupperna i både Grupp I och II svarar att deras dialekt har ändrats under livet. En naturlig förklaring till detta kunde tänkas vara exempelvis äktenskap med en icke-dialekttalande eller med en som talar en annan dialekt än informanten gör, men även den nuvarande hemkommunen tycks spela en roll i ändring av dialekt. Nedan fyra exempel ur Grupp I:s jakande svar på fråga 9 där det frågas om dialekten har ändrats under livet (se bilaga). De som har svarat nekande har inte betts ge någon motivering.

- (1) Då man studerar i Vasa händer det ibland att man talar lite ”bättre” så alla förstår. (Grupp I, under 35 år.)
- (2) Eftersom jag flyttade från landet till stan så har en del av min dialekt försvunnit och den jag pratar är inte längre så grov. (Grupp I, under 35 år.)

Exempel 1 och 2 är båda från den yngre åldersgruppen där äktenskap eventuellt ännu inte är aktuellt utan orten där man studerar eller arbetar tycks ha en större verkan på dialekten. Svar av ovannämnda typ är genomgående i den yngre åldersgruppens svar.

- (3) Min dialekt är numera en blandning av flera olika dialekter p.g.a. äktenskap med dialekttalare från annan ort än jag själv. (Grupp I, över 35 år.)
- (4) Den har blandats med bl.a. min mans dialekt. (Grupp I, över 35 år.)

I exempel 3 och 4 syns en förändring i dialekten vilket påverkas av äktenskap med en icke-dialekttalare eller med en som talar en annan dialekt än informanten gör. Dessa två informanter hör till den äldre åldersgruppen i Grupp I. En annan typ av svar som framkommer är att dialekten har ”försvenskats” p.g.a. omgivningen.

I följande fyra exempel (5, 6, 7 och 8) finns svar av Grupp II på samma fråga som ovan.

- (5) Har bott utomlands i flera år. Talar blandat dialekt och högsvenska nu. (Grupp II, under 35 år.)
- (6) Den har kanske blivit mer mot äldre dialektord. (Grupp II, under 35 år.)

Övriga typer av svar i den yngre åldersgruppen är att den egna dialekten har blivit influerad av andra dialekter, och att det att man är bosatt i Vasa gör dialekten ”mildare”.

- (7) Inte mycket men lite, då man måste prata högsvenska i jobbet. (Grupp II, över 35 år.)

- (8) I vuxna livet mer uppblandad med högsvenskan. (Grupp II, över 35 år.)

I exempel 7 verkar arbetsplatsen ha en inverkan på informantens känsla för sin dialekt. Hon anser att man måste prata annat än dialekt på jobbet medan det i exempel 8 kunde tolkas att det är åldern som påverkar informantens dialekt.

4.1.2.2 Ändring i dialektanvändning

Den tidigare tabellen (tabell 5) visar ändring i informantens dialekt under livet för de båda grupperna och av tabell 6 framgår närmast en med tabell 5 identisk förändring även i dialektanvändning. (Se fråga 10).

Tabell 6. Ändring i dialektanvändning i Grupp I och Grupp II.

Fråga 10, se bilaga	Grupp I		Grupp II	
	Ja	Nej	Ja	Nej
Under 35 år	7/9	2/9	5/10	5/10
Över 35 år	7/8	1/8	8/10	2/10

Exakt samma informanter i Grupp I upplever ändring i sin dialekt (se tabell 5) och ändring i sin dialektanvändning (se tabell 6). En relativt ofta förekommande motivering till det jakande svaret för ändring i dialektanvändningen både bland de yngre och äldre informanterna i Grupp I är att de har upplevt att rikssvenskorna inte förstår dem om de använder sin dialekt. Eftersom jag personligen känner informanterna i Grupp I vet jag att flera av dem har arbetat inom vården i Sverige och på så sätt kommit i kontakt med rikssvenskor både i arbets- och privatlivet.

I Grupp II finns en liten skillnad mellan de som upplever ändring i sin dialekt (se tabell 5) och ändring i sin dialektanvändning (tabell 6) men den anser jag inte vara avsevärd. De två mest frekventa typerna av jakande svar på ändring i dialektanvändning i båda åldersgrupperna i Grupp II är anpassning till motpartens språkliga beteende, dvs. informanter väljer att tala standardsvenska med personer vilka talar standardsvenska och dialekt med dialekttalare. Likaså svarar informanterna att p.g.a. de finsktalande

klienterna har dialekten fått ge vika för endera finska eller standardsvenska. En informant svarar att under tiden hon arbetade i Sverige och på Åland var hon tvungen att prata högsvenska för att bli förstådd. Nekande svar har jag inte bett motivera.

I den tolfte frågan där man kunde välja om man alltid har använt dialekt blev resultatet för Grupp I 12 jakande och 5 nekande svar. Svaren är jämt fördelade mellan åldersgrupperna. Motiveringarna för varför man först nu har börjat använda dialekt var annars likadana som i fråga 10 där man skulle ange hur dialektanvändningen har ändrats under livet men dessutom kom två avvikande svar där den ena informanten säger att hon använder dialektala ord mest på skoj och den andra säger att när hon (först nu) bor på landet är det naturligare att tala någon slags dialekt med Ortsbefolkningen. Däremot besvarar varje informant i Grupp II (utan motivering) med ett entydigt ”ja” på frågan om informanten alltid har använt dialekt.

Ändring i dialektanvändning kommer fram även i fråga 11 där jag ber informanten beskriva sin dialektanvändning under livet (i barndomen, i skolan, under studietiden, som vuxen). Av tabell 7 framgår att sammanlagt över hälften av informanterna i Grupp I alltid har använt dialekt i barndomen. Fördelningen mellan åldersgrupperna är märkbar: 67 % (6 av 9) av de yngre har alltid använt dialekt i barndomen, medan motsvarande siffra för de äldre i Grupp I är 37 % (3 av 8).

Tabell 7. Dialektanvändning i olika åldrar i Grupp I.

GRUPP I	Alltid	Ofta	Sällan	Aldrig
I barndomen	9/17 (53 %)	5/17 (29 %)	1/17 (6 %)	2/17 (12 %)
	6 < 35 år (67 %) 3 > 35 år (37 %)	0 < 35 år (0 %) 5 > 35 år (63 %)	1 < 35 år (11 %) 0 > 35 år (0 %)	2 < 35 år (22 %) 0 > 35 år (0 %)
I skolan	4/17 (23 %)	9/17 (53 %)	3/17 (18 %)	1/17 (6 %)
	2 < 35 år (22 %) 2 > 35 år (25 %)	5 < 35 år (56 %) 4 > 35 år (50 %)	1 < 35 år (11 %) 2 > 35 år (25 %)	1 < 35 år (11 %) 0 > 35 år (0 %)
Under studietiden	1/17 (6 %)	10/17 (59 %)	6/17 (35 %)	0/17 (0 %)
	1 < 35 år (11 %) 0 > 35 år (0 %)	6 < 35 år (67 %) 4 > 35 år (50 %)	2 < 35 år (22 %) 4 > 35 år (50 %)	0 < 35 år (0 %) 0 > 35 år (0 %)
Som vuxen	1/17 (6 %)	12/17 (71 %)	2/17 (12 %)	0/17 (0 %)
	1 < 35 år (14 %) 0 > 35 år (0 %)	5 < 35 år (72 %) 7 > 35 år (88 %)	1 < 35 år (14 %) 1 > 35 år (13 %)	0 < 35 år (0 %) 0 > 35 år (0 %)

Dialektanvändning *alltid i barndomen* har varit betydligt större för de yngre informanterna (6/9) än för de äldre (3/8). Visserligen använder de yngre även den andra ändan av skalan med alternativet *aldrig* som får 2 svar av 9. De äldre har inte ett enda *aldrig*-svar. *I skolan* har situationen mellan åldersgrupperna varit relativt jämnt fördelad så att svarsalternativet *ofta* har valts av 4/8 av de äldre och 5/9 av de yngre informanterna.

Under studietiden anger 7/9 av de yngre att de *ofta* eller *alltid* har använt dialekt medan den andra gruppen inte har ett enda svar i alternativet *alltid* och hälften av svaren finns i alternativet *ofta* medan andra halvan har valt alternativet *sällan*. På den här punkten har ingen valt alternativet *aldrig*. *Som vuxen* säger 7/8 i den äldre gruppen att de *ofta* använder dialekt medan den yngre gruppen använder tre olika alternativ. Där får alternativen *alltid* och *sällan* båda 1/9 av svaren och alternativet *ofta* väljs av 5/9 av informanter. Ingen använder alternativet *aldrig*.

Två av de yngre informanterna i Grupp I lämnade den sista frågan *som vuxen* obesvarad eftersom de själva ansåg att de kanske ännu inte kunde räknas till de vuxna. Den yngsta informanten i Grupp I är 19 år.

Tabell 8. Dialektanvändning i olika åldrar i Grupp II.

GRUPP II	Alltid	Ofta	Sällan	Aldrig
I barndomen	16/20 (80 %)	4/20 (20 %)	0/20 (0 %)	0/20 (0 %)
	8 < 35 år (80 %)	2 < 35 år (20 %)	0 < 35 år (0 %)	0 < 35 år (0 %)
	8 > 35 år (80 %)	2 > 35 år (20 %)	0 > 35 år (0 %)	0 > 35 år (0 %)
I skolan	5/20 (25 %)	13/20 (65 %)	1/20 (5 %)	1/20 (5 %)
	2 < 35 år (20 %)	7 < 35 år (70 %)	1 < 35 år (10 %)	0 < 35 år (0 %)
	3 > 35 år (30 %)	6 > 35 år (60 %)	0 > 35 år (0 %)	1 > 35 år (10 %)
Under studietiden	0/20 (0 %)	18/20 (90 %)	2/20 (10 %)	0/20 (0 %)
	0 < 35 år (0 %)	10 < 35 år (100%)	0 < 35 år (0 %)	0 < 35 år (0 %)
	0 > 35 år (0 %)	8 > 35 år (80 %)	2 > 35 år (20 %)	0 > 35 år (0 %)
Som vuxen	0/20 (0 %)	18/20 (90 %)	2/20 (10 %)	0/20 (0 %)
	0 < 35 år (0 %)	9 < 35 år (90 %)	1 < 35 år (10 %)	0 < 35 år (0 %)
	0 > 35 år (0 %)	9 > 35 år (90 %)	1 > 35 år (10 %)	0 > 35 år (0 %)

I Grupp II är svaren mellan de två olika åldersgrupperna jämt fördelade. I barndomen finns exakt lika många dialektanvändare under varje alternativ: *alltid* 8/8, *ofta* 2/2, *sällan* 0/0, *aldrig* 0/0. *I skolan* och *under studietiden* finns en mycket liten skillnad mellan åldersgrupperna. *Som vuxen* är svaren igen exakt lika (*alltid* 0/0, *ofta* 9/9, *sällan* 1/1, *aldrig* 0/0) för de båda åldersgrupperna.

4.1.3 Dialektens betydelse

I sista frågan får informanten berätta vad hennes dialekt betyder för henne. Denna fråga tycks ha upplevts intressant och viktig eller kanske helt enkelt endast lätt att besvara eftersom jag har fått långa och utförliga svar på frågan. Informanten har sju rader på sig

att svara. Nästan alla har använt alla de angivna raderna och vissa t.o.m. skrivit över. 4 av sammanlagt 37 informanter (11 %) har lämnat frågan obesvarad (2 i Grupp I och 2 i Grupp II). De personliga åsikterna om dialektens betydelse kommer tydligt fram i dessa svar, därav direkta citat nedan.

Endast en informant (i Grupp I) av sammanlagt 37 informanter svarar att dialekten inte betyder något speciellt för henne. Exempelsvaren 9–16 nedan är direkta citat ur materialet jag har fått av Grupp I och visar tydligt hur både de yngre och äldre informanterna resonerar på frågan vad dialekten betyder för en.

- (9) Den är viktig på det sättet att det känns som om jag skulle ha bredare språkkunskaper, jag kan prata både standardsvenska och dialekt. Dialekt skapar samhörighet och anger ursprung. (Grupp I, under 35 år.)
- (10) Det är en del av min personlighet som jag är stolt över och värnar om! Tycker att det är synd när så många inte ens lär sig "sin" dialekt och när det är så många som överger sin dialekt bara för att de människor de umgås med talar standardsvenska. (Grupp I, under 35 år.)
- (11) Det är en del av mig men jag tänker inte så mycket på den. Min dialekt är något som alltid kommer att finnas hos mig och något jag skulle vilja föra vidare till mina barn! Hoppas att dialekter aldrig dör!! (Grupp I, under 35 år.)
- (12) Dialekten är ju den man är. (Grupp I, under 35 år.)
- (13) Den hör till mina rötter. Känns som att komma hem när man träffar andra med samma dialekt. (Grupp I, över 35 år.)
- (14) Jag hoppas olika dialekter i Svenskfinland får leva kvar från generation till generation. (Grupp I, över 35 år.)
- (15) Den är en berikande del av mitt liv. Eftersom jag bor i en kommun med en annan dialekt än min egen så har jag valt att prata standardsvenska med mina barn så att de själva skall få anamma den dialekt som hör till deras hemkommun och som förhoppningsvis kommer att berika deras liv framöver. Detta har lett till att dottern har börjat prata dialekt medan sonen pratar standardsvenska. (Grupp I, över 35 år.)
- (16) Det är mitt modersmål, känns tryggast och mest naturligt att tala sin egen dialekt. (Grupp I, över 35 år.)

Intressant i svaren ovan är att det i många av dem kommer fram att det är dialekten som upplevs vara modersmålet även om ingen har angett det som sitt modersmål i fråga 6 (se bilaga). För att kunna jämföra svaren på samma fråga mellan Grupp I och II har jag hämtat lika många svar ur det andra materialet. I exempel 17–24 nedan syns hur Grupp II resonerar på frågan.

- (17) Den är mitt ”första språk”. Det språk jag tänker på. Betyder mera med åren. Tycker det är tråkigt att ungdomar i min hemkommun talar annorlunda, dialekten håller på att förändras. Vill att mina barn ska tala likadan dialekt som mig, vilket jag vill föra vidare eftersom den är ju den bästa!! (Grupp II, under 35 år.)
- (18) Man skall vara stolt över den dialekt man talar. Inga är sämre fast de talar dialekt. (Grupp II, under 35 år.)
- (19) Det är en del av min identitet. Jag anser att det är en stor rikedom och något man bör föra vidare. (Grupp II, under 35 år.)
- (20) Del av mina rötter. Men dialekten har fått mindre betydelse efter att man bott utomlands i flera år. Personligheten är viktigare än dialekt, men dialekten är en del av personligheten. (Grupp II, under 35 år.)
- (21) Vet varifrån jag härstammar. Dialekten är en folktradition som ”dör ut” om man inte använder den. Den är nog mycket ”jag”. Barndomens språk. Det känns inte lika naturligt att prata standardsvenska. (Grupp II, över 35 år.)
- (22) Jag är stolt över min dialekt, tycker det finns så många roliga ord och böjningar. Jag försöker lära min dotter min dialekt så hon får ett fint arv efter sin mor. (Grupp II, över 35 år.)
- (23) Den är mycket värdefull. Då barnen var små pratade jag standardsvenska – så de skulle lära sig det. Numera pratar jag bara dialekt då jag tycker att de kan dialekt för dåligt!?! Vi borde ta vara på våra dialekter och nyanserna. Mycket viktigt att bevara för eftervärlden. (Grupp II, över 35 år.)
- (24) Mitt modersmål och ursprung. (Grupp II, över 35 år.)

Ord som fler än en gång kommer fram i båda gruppernas svar i exempel 9–24 är *ursprung, personlighet, barndom, trygghet, identitet, rikedom, samhörighet, värdefull, stolt och modersmål*. Dialekten betyder en hel del för informanterna i båda grupperna.

Svaren tyder på att även för den intrapersonella kommunikationen (dvs. den kommunikation man för med sig själv i sina tankar) används ofta, medvetet eller omedvetet, det egentliga modersmålet, dialekten.

Resultaten visar att både Grupp I och Grupp II, unga som gamla, anser att dialekten är något man bör hålla fast vid, något som hör till ”jaget”. Det finns ingen annan skillnad mellan de här två grupperna än det ena svaret i Grupp I där en informant anser att dialekten inte betyder något speciellt för henne. Det är svårt att tolka vad de informanterna som har lämnat frågan obesvarad tänker om dialektens betydelse. Eventuellt tänker de likadant som den ena informanten i Grupp I, att den inte betyder så mycket eller så har det kunnat vara svårt att formulera sina tankar i ord. En möjlig förklaring till svar som fattas kan även vara den att frågan var den sista i enkäten, kanske man redan var utmattad eller tyckte att åsikten redan hade kommit fram i de tidigare frågorna.

4.2 Interpersonell kommunikation

Med interpersonell kommunikation avses kommunikation mellan människor (se även 3.2.1). Först kommer jag att redogöra för svaren om medvetenhet i dialektanvändning. Därefter betraktas språklig anpassning enligt situation och kontext.

4.2.1 Medvetenhet i dialektanvändning

I fråga nummer 14 skall informanten ange om hon medvetet försöker använda dialekt. Här kommer det fram två olika sätt att resonera. Hälften av informanterna i Grupp I svarar *nej* och säger att den kommer av sig själv, man tänker inte medvetet på det. Andra halvan svarar *ja* och säger att situationer där de medvetet försöker använda dialekt är med släkt och vänner, med dialektalande, med finlandssvenskar, med ortsbor eller med klienter och i arbetssituationer. *Nej*-svaren består till 100 % av den yngre informantgruppen. Vid *ja*-svaren är fördelningen 50 % för de yngre och 50 % för de äldre informanterna.

Fördelningen i medvetenhet av dialektanvändning i Grupp II avviker från svaren i Grupp I. 14 av 20 (70 %) i Grupp II svarar att de använder dialekt medvetet medan 6 av 20 (30 %) besvarar frågan med ett nej. Motiveringarna i Grupp I och II liknar varandra, men av de nekande svar Grupp II ger framgår att Grupp II är van vid att klienterna inte alltid förstår dialekt, därav väljer man att avstå från dialektanvändningen.

Grupperna I och II lever inte språkligt sett i likadana förhållanden på sina arbetsplatser. Grupp I ställs inte inför samma språkliga situation i sin lilla, hemmaliknande enspråkiga arbetsmiljö som Grupp II ställs inför i en större, flerspråkig enhet. En kuriositet som kan nämnas är att en informant i Grupp II som svarade ”ja” på frågan om hon medvetet använder dialekt motiverar svaret med att säga att dialekten är ett eget hemligt språk som kan användas då man inte vill att alla skall förstå en.

4.2.2 Anpassning enligt situation

Det som i 4.2.1 kom fram att informanterna i Grupp II anpassar sin dialektanvändning genom att avstå helt från dialektanvändning i arbetssituationer är en egenskap som syns endast i Grupp II och som hör ihop med de språkliga förhållandena på arbetsplatsen. Även några andra anledningar för språklig anpassning kommer fram (se 4.2.2.1). Allmänt kan konstateras att anpassningen enligt motparten är stor i både Grupp I och II.

4.2.2.1 Bortval

Med bortval menar jag utelämnning av dialekt i tal, av en eller annan orsak. Den mest frekventa motiveringen för bortval är en annan person (mera i 4.2.3). I Grupp I anses i några svar att man inte kan använda dialekt i butiker för det känns fel eller standardsvenskan känns artigare. Även vid offentliga inrättningar, på kurser och föreläsningar väljer några att inte använda dialekt. Exempel på svar av Grupp I: *Om jag deltar i någon kurs eller föreläsning så känns det fel att prata dialekt. På arbetsintervjuer eller i större städer. Det är artigare att använda standardsvenska än dialekt. Affären eller banken, där skulle jag inte använda dialekt.*

I Grupp II är motiveringarna liknande som i Grupp I men därutöver nämns arbetsplatsen, läkarronden och telefonsamtal med någon institution som situationer där man inte kan använda dialekt. Exempel på svar av Grupp II: *I jobbet med klienter använder jag standardsvenska eller finska, då vet man att alla förstår, vilket jag anser vara viktigt i vården. Läkarronden eller när man skall diskutera mera formella saker, speciellt i telefon.*

I denna fråga kommer tydligt fram att även om dialekten är mycket nära hjärtat anses kunskaper i standardsvenskan vara nödvändiga för en dialekttalare och tyder på en inbördes medvetenhet om situationer där det inte är passande att använda dialekt.

4.2.2.2 Dialekt i brev och sms

I svar på fråga 17 (se bilaga) syns det tydligt att *diglossi*, *bidialektalism* och *språklig anpassning* som Herberts (1980), Fishman (1971), Thelander (1996) och Adelswärd (1991) diskuterar förekommer även bland mina informanter. Informanterna använder olika språkliga varianter i olika sammanhang beroende på om den andra parten hör till intima (se 4.2.3.1) eller institutionella (se 4.2.3.3) sammanhang eller om man använder språket muntligt eller skriftligt. I mitt material är förekomsten av dialekt mera sällsynt i skriven form jämfört med dess förekomst i tal.

I Grupp I finns endast 1 informant som väljer ”endast dialekt” i alternativet *brev* eller *e-brev*, 4 informanter väljer alternativet ”mest dialekt” och 2 informanter väljer ”i någon mån dialekt”. Vid alternativet *sms* väljer 2 stycken ”endast dialekt”, 5 stycken ”mest dialekt” och 3 stycken ”i någon mån dialekt”.

I Grupp II väljer ingen alternativet ”endast dialekt” för *brev* eller *e-brev*, 1 informant väljer ”mest dialekt” och 2 informanter väljer ”i någon mån dialekt”. Siffrorna för valet av dialekt i *sms* är att 1 informant väljer ”endast dialekt”, 3 väljer ”mest dialekt” och 3 väljer ”i någon mån dialekt”.

30 % i Grupp I och 50 % i Grupp II väljer alternativet ”mest standardsvenska” i *brev och e-brev* och ”mest standardsvenska” i *sms* (30 % i Grupp I, 35 % i Grupp II). I Grupp I väljer ingen att använda finska ”i någon mån” i *brev och e-brev*, men i Grupp II väljer 15 % detta alternativ. Därutöver har 1 person både i Grupp I och II valt alternativet finska ”i någon mån” i *sms*.

4.2.3 Anpassning enligt mottagaren

I svaren på frågorna 15, 16, 17 och 18 (se bilaga) kommer anpassning enligt mottagaren fram i många sammanhang. Allmänt kan konstateras både i Grupp I och II att anpassning enligt mottagaren är vanligt och speciellt framträdande bland den äldre åldersgruppen. Svar på fråga 16 (se bilaga) där informanten besvaras om hon medvetet anpassar sitt språkbruk och sin dialektanvändning enligt mottagaren har fått informanterna att skriva långa svar.

Här kommer fram två sätt att resonera: av de 3/37 som svarar nekande (alla hör till de yngre informanterna i Grupp I) motiverar två informanter kort att det är så naturligt med dialekt att de inte ens lägger märke till när språkbruket borde anpassas till någon annan variant. En av dem som svarar nekande på frågan motiverar sitt svar med att skriva att ifall det är någon som inte förstår hennes dialekt är det nog skäl att komma och säga till om det, innan kommer hon inte att byta till standardsvenska. Hon tycks alltså vara medveten om att det kan finnas problem i förståelsen men hon anser att hon har rätt att använda sin egen dialekt så länge tills hon blir påpekad om eventuella svårigheter i förståelsen. 92 % av informanterna, 34 av 37, svarar jakande på anpassningsfrågan.

Motiveringar till jakande svar är av olika typer, en del hör till närkontext (se 4.2.3.1), en del till arbetskontext (se 4.2.3.2) och en del till samhällskontext (se 4.2.3.3). Exempel på svar som inte direkt hör till någon av dessa kategorier är av typen *Byter automatiskt mitt språk enligt motpartens språk*, *Naturligast att byta – vill bli förstådd*, *Byter dialekt enligt mottagaren – har lätt för att härma*, *Förfinar mitt språk med icke-dialektalande och undviker dialekt med finskspråkiga*, *Använder dialekt med dialektalande – finska då svenska inte förstås*, *Talar alltid dialekt med invånare från egen kommun men aldrig*

med finskspråkiga el. stadsbor el. rikssvenskor el. norrmän el. danskar el. ålänningar eftersom de inte förstår min dialekt.

Enhetligheten inom anpassning enligt mottagaren verkar vara stor bland informanterna, ända upp till 100 % bland de över 35-åriga i de båda grupperna. Språkanvändningen så att säga smittar av sig, men enligt dessa 34 av 37 informanter som säger sig anpassa sker anpassningen alltid efter den variant mottagaren använder, inte enligt informantens variant. Detta är naturligtvis en subjektiv insyn som var och en har på sin anpassning, ingen har i denna undersökning frågat hur motparten anser sig anpassa. Det kan hända att även motparten upplever sig anpassa enligt informanten men som sagt kommer det inte fram i svaren ovan. För att få denna information skulle jag behöva en tredje informantgrupp.

4.2.3.1 Närkontext

Med informantens närkontext avses familj och vänner. I fråga 17 frågas i vilken mån informanten använder standardsvenska, dialekt, finska eller annat språk med. bl.a. sina föräldrar, eventuella syskon, eventuell make eller pojkvän, eventuella svärföräldrar, eventuella barn, eventuella barnbarn, andra släktingar och vänner. Jag kommer att redogöra för svaren som gäller dialektanvändning.

I Ivars' (1986: 219) undersökning framgår att de äldre kvinnorna har det mest dialektala språket medan de yngre är mest riksspråkliga. Mina informanter följer inte detta beteendemönster utan situationen är närmare omvänd. Det är de yngre informanterna som vid alternativen *endast* eller *mest dialekt* har betydligt större andel. Endast vid alternativet *i någon mån dialekt* har de yngre en mindre andel än de äldre. Resultatet i min undersökning tyder på att över 35-åriga är mer benägna än under 35-åriga att anpassa sig till standardsvenskan. I min studie är de yngre mera måna om att bevara och upprätthålla sin dialekt än de äldre. Resultaten i tabell 9 gäller Grupp I och resultaten i tabell 10 gäller Grupp II.

Tabell 9. Språklig anpassning i närkontext i Grupp I.

GRUPP I	Endast dialekt	Mest dialekt	I ngn mån dialekt
1. Föräldrar	9	2	2
2. Ev. syskon	9	3	1
3. Ev. make/pojkvän	3	1	2
4. Ev. svärföräldrar	2	0	0
5. Ev. barn	3	0	1
6. Ev. barnbarn	1	0	0
7. Andra släktingar	4	6	4
8. Vänner	5	5	3
Frågorna 1–8	22 svar < 35 år	9 svar < 35 år	1 svar < 35 år
Frågorna 1–8	14 svar > 35 år	8 svar > 35 år	12 svar > 35 år

Av tabell 9 och 10 framgår att största delen av informanterna använder endast dialekt i närkontext. Detta resultat gäller för Grupp I (se tabell 9) och Grupp II (se tabell 10), för gamla som unga, dock med den reservationen att andelen för dialektanvändning oftast är högre för de under 35-åriga informanterna än för de äldre.

Tabell 10. Språklig anpassning i närkontext i Grupp II.

GRUPP II	Endast dialekt	Mest dialekt	I ngn mån dialekt
1. Föräldrar	17	0	1
2. Ev. syskon	18	0	2
3. Ev. make/pojkvän	12	2	2
4. Ev. svärföräldrar	11	1	1
5. Ev. barn	6	4	1
6. Ev. barnbarn	1	0	0
7. Andra släktingar	7	8	2
8. Vänner	2	15	1
Frågorna 1–8	38 svar < 35 år	18 svar < 35 år	2 svar < 35 år
Frågorna 1–8	36 svar > 35 år	12 svar > 35 år	8 svar > 35 år

Alternativen 1–8 berör språkanvändning med närkontext. *Endast dialekt* är det mest frekventa svaret även i Grupp II i fråga om närkontext. Som det av tabell 9 och 10 framgår är tendensen att använda dialekt i närkontext stor både i Grupp I och II. I båda grupperna är dialektanvändning i närkontext ännu frekventare bland de yngre informanterna än bland de äldre.

Samma tendens syns i svaren på fråga 18 (se bilaga). Fråga 18 berör endast närkontext och där frågas vilken variant den dialekttalande informanten använder med sin make, sina barn, barnbarn, släktingar och vänner i sitt eget hem, i släktingarnas eller vänners hem, i dialekttalande sällskap eller i standardsvenskt sällskap. Svarsalternativen i fråga 18 är *min egen dialekt, någon annans dialekt, blandar dialekterna, standardsvenska, annat – vad*.

På denna fråga svarar över hälften i de båda grupperna att de använder sin egen dialekt i alla andra sammanhang utom i standardsvenskt sällskap. I standardsvenskt sällskap blir siffran för användning av egen dialekt endast ca 15 %. Det naturliga valet i standardsvenskt sällskap verkar vara att även själv använda standardsvenska, speciellt kommer detta fram bland informanter i den äldre åldersgruppen. Ingen av informanterna använder i någon av situationerna någon annans dialekt men däremot förekommer dialektblandningar relativt ofta i både Grupp I och II och i båda åldersgrupperna. Det sista alternativet *annat – vad* har också blivit vald av några informanter. Jag har inte bett få veta vilket detta språk är men de som valt detta alternativ nämner finska och engelska.

Dialektblandningar kunde antas bero på att informanten eventuellt är gift med en dialekttalande person som har en annan dialekt än informanten själv har eftersom många har valt alternativet *blandar dialekterna* där det frågas vad man talar med sin man, sina barn eller med sina släktingar. Även med vänner blandas dialekterna. Men de allra flesta i de båda grupperna väljer alltså att använda sin egen dialekt, speciellt hemma hos sig men även utanför sitt eget hem så länge man umgås med sina nära och kära.

4.2.3.2 Arbetskontext

Anpassningen enligt mottagaren är allmänt taget stor i de båda grupperna (se 4.2.3) och arbetskontexten visar sig få informanten att anpassa sig speciellt mycket. I tabell 11 och 12 kommer arbetskontexten fram i alternativen 9–11 där informanten väljer sin språkanvändning med arbetskamrater, klienter och klienters anhöriga.

Tabell 11. Språklig anpassning i arbetskontext i Grupp I.

GRUPP I	Endast dialekt	Mest dialekt	I ngn mån dialekt
9. Arbetskamrater	0	10	4
10. Klienter	0	5	5
11. Klient. anhöriga	0	2	5
Frågorna 9–11	0 svar < 35 år	12 svar < 35 år	7 svar < 35 år
Frågorna 9–11	0 svar > 35 år	5 svar > 35 år	7 svar > 35 år

Av tabell 11 framgår att ingen i Grupp I använder *endast dialekt* i arbetskontext men svaren på de övriga alternativen *mest dialekt* och *i någon mån dialekt* är frekventa.

Tabell 12. Språklig anpassning i arbetskontext i Grupp II.

GRUPP II	Endast dialekt	Mest dialekt	I ngn mån dialekt
9. Arbetskamrater	1	10	8
10. Klienter	0	3	6
11. Klient. anhöriga	0	2	6
Frågorna 9–11	0 svar < 35 år	12 svar < 35 år	5 svar < 35 år
Frågorna 9–11	1 svar > 35 år	3 svar > 35 år	15 svar > 35 år

Av tabell 12 framgår att en informant i Grupp I använder *endast dialekt* i arbetskontext. Dialektanvändningen är allmän även i Grupp II enligt de övriga alternativen *mest dialekt* och *i någon mån dialekt*.

Endast 1 informant av 37 har valt *endast dialekt* med sina arbetskamrater. Överraskande är att denna informant inte kommer från den helt svenska och allmänt dialektala arbetsomgivningen i Grupp I utan från Grupp II. Största delen i de båda grupperna väljer *mest dialekt* och en mindre mängd väljer *i någon mån dialekt* med sina arbetskamrater.

Med klienter eller klienters anhöriga väljer ingen att använda *endast dialekt*, men alternativen *mest dialekt* och *i någon mån dialekt* har blivit några gånger valda (se tabell 11 och tabell 12). Med anhöriga talar man aningen mindre dialekt än med klienterna.

I frågorna 15 och 16 (se bilaga) kommer den språkliga anpassningen i arbetskontext tydligare fram i skriftliga svar än vad det gör ur tabell 11 eller tabell 12. I fråga 15 där det bes ange situationer där det inte går att använda dialekt kommer arbetskontexten ofta fram, speciellt på den flerspråkiga arbetsplatsen (Grupp II).

I Grupp I upplevs inget stort behov för språklig anpassning i arbetskontext. Detta antar jag bero på den situation de lever i på sin arbetsplats där dialekten är som tidigare nämnt en helt naturlig del av vardagen både bland personalen och bland de ålderstigna klienterna. Endast två svar i Grupp I tyder på att några i personalen upplever behov av språklig anpassning. En av dessa två svarar att hon ibland inte kan vara säker om de rikssvenska kollegorna alltid förstår vad och hur hon menar då hon använder dialekt och väljer därför att använda standardsvenska med dem, speciellt vid rapporterna. En informant nämner som orsak för språkbyte (från dialekt till standardsvenska) en vikarie i personalen som har finska som modersmål men som ändå talar och förstår även svenska. Informanten upplever att vikarien inte alltid uppfattar innebörden i det dialektala talet och väljer därför att avstå från dialekten i hennes sällskap.

Däremot syns den flerspråkiga arbetsomgivningen betydligt mera i svaren som Grupp II ger där de ombes nämna situationer där man inte kan använda dialekt. I ca 90 % av svaren kommer den språkliga anpassningen fram och den frekventaste motivering är att om klienten eller läkaren pratar något annat språk eller standardsvenska byter personalen ut dialekten till standardsvenska. Många poängterar att det är ytterst viktigt att alla förstår varandra inom vården och flera informanter nämner också att standardsvenskan ger ett mera professionellt intryck av personalen. Den svensktalande personalen kan åtminstone inte skyllas för omotiverad ställning till språklig anpassning eller för att inte vilja göra sig förstådd även om det relativt ofta kunde tolkas så då man läser den finskspråkiga regionala dagstidningen där det år efter år kommer fram samma problem, de finskspråkiga lär inte förstå personalen och personalen lär inte förstå dem.

Mina resultat i Grupp II tyder på att både de yngre och de äldre informanterna vill bli förstådda av alla klienter de kommer i kontakt med och informanterna anser att genom att antingen tala standardsvenska eller finska kan den bästa möjliga förståelsen uppnås.

4.2.3.3 Samhällskontext

Exempel på sammanhang som kunde kallas institutionella eller samhällseliga kommer fram i tabell 13 och tabell 14 där informanten bes välja språkligt beteende i alternativen 12–18 vilka är apotek, post, bank, läkarbesök, affär, restaurang, kurser eller hobbyer.

Tabell 13. Språklig anpassning i samhällskontext i Grupp I.

GRUPP I	Endast dialekt	Mest dialekt	I ngn mån dialekt
12. På apoteket	1	1	2
13. På posten	1	2	1
14. På banken	1	2	2
15. Vid läkarbesök	1	2	1
16. I affären	1	2	1
17. På restaurang	1	1	0
18. Kurser/hobbyer	1	7	0
Frågorna 12–18	7 svar < 35 år	11 svar < 35 år	0 svar < 35 år
Frågorna 12–18	0 svar > 35 år	6 svar > 35 år	7 svar > 35 år

Kurser och hobbyer är alternativet som oftast får informanterna i både Grupp I som II att välja svaret *mest dialekt*. För övrigt är dialektanvändningen i samhällseliga kontexter inte avsevärd.

Tabell 14. Språklig anpassning i samhällskontext i Grupp II.

GRUPP II	Endast dialekt	Mest dialekt	I ngn mån dialekt
12. På apoteket	1	2	0
13. På posten	3	3	0
14. På banken	3	6	0
15. Vid läkarbesök	1	3	0
16. I affären	0	6	1
17. På restaurang	0	1	2
18. Kurser/hobbyer	2	7	2
Frågorna 12–18	4 svar < 35 år	18 svar < 35 år	3 svar < 35 år
Frågorna 12–18	6 svar > 35 år	10 svar > 35 år	2 svar > 35 år

Även om dialektanvändningen inte i någon större utsträckning visar sig vara förknippad med samhällseliga kontexter vare sig för Grupp I eller II är den frekventare i Grupp II.

En av de äldre informanterna i Grupp I upplever att man som kund får bättre betjäning om man byter till samma språk (i detta fall standardsvenska) som expediten, speciellt i en specialaffär.

För övrigt är dialektanvändningen inte avsevärd på de andra institutionella ställen förutom på banken och i affären i Grupp II, och på kurser eller hobbyer i både Grupp I och II. Två av informanterna i Grupp II har på eget initiativ skrivit i marginalen av frågeformuläret att de använder banken och affären i den egna hembyn, därav dialektanvändning på de ställen.

Tendensen där de yngre använder dialekt mera än de äldre framgår av de valda alternativen *endast dialekt* eller *mest dialekt* av tabell 9 och 10 (närkontext), av tabell 11 och 12 (arbetskontext) samt av tabell 13 och 14 (samhällskontext). Alternativet *i någon mån dialekt* är mera frekvent bland de äldre informanterna i alla dessa tabeller.

4.3 Dialektanvändning i ljuset av två utvalda aspekter

De två utvalda arbetsplatserna är relativt olika både till storlek och till språkanvändning även om vårdsektorn är den gemensamma nämnaren. Åldersfördelningen bland de 37 informanterna är stor. Den yngsta informanten är endast 18 år och den äldsta redan 63 år. Medelåldern råkar vara den samma, 35 år, både för Grupp I och II. I min undersökning har jag i flera sammanhang behandlat mina informanter i två olika åldersgrupper och resultatet visar att där finns skillnader. Då mina informanter inte betar sig språkligt som Ivars' (1986) informanter gör utan närmast tvärtom, tycker jag det är värt att ännu ägna lite tid åt både åldersaspekten och arbetsplatsen för att se om det finns några förklaringar för samband med dialektanvändningen i olika åldrar eller på olika arbetsplatser och vilka dessa orsaker i så fall kunde tänkas vara.

Ivars' (1986) doktorsavhandling är en redogörelse för en undersökning av språklig anpassning hos österbottniska utvandrare i Sverige, närmare bestämt hos närpesbor bosatta i Eskilstuna i södra Sörmland. Undersökningen har utförts under åren 1982–

1985. Att vara finlandssvensk och flytta till Sverige är sålunda detsamma som att förlora sin identitet anser Ivars'. Hon diskuterar hur man så snabbt som möjligt tillägnar sig rikssvenska språkvanor, så att språket inte skall avslöja det finlandssvenska ursprunget eller den dialektala bakgrunden. Även om man i dialekten har sin egentliga identitet förankrad enligt Ivars'. I undersökningen deltog 32 informanter, 16 män och 16 kvinnor. Ivars' äldsta informant är född år 1915 och yngsta år 1954. Informanterna i Ivars' undersökning arbetar inte inom vården utan har flera olika yrken. Åldersgränsen är dragen vid 40 år. Av de tre sociala variablerna som informanterna i undersökningen fördelats efter uppstår endast åldern statistisk signifikans: yngre personer har anpassat sig bättre till rikssvenska språkvanor än äldre och kvinnor talar mer riksspråkligt än männen.

Eftersom det har gått över 20 år sedan Ivars' (1986) undersökning kunde detta kanske kunna tänkas vara en förklaring till människors annorlunda beteende på 2000-talet. Individuellt beteende har fått ett allt högre status i dagens samhälle, därutöver ser man numera en tydlig tendens där dialekt används i allt fler sammanhang, bl.a. reklam, tidningar, dikter, teater och musik. På Wasa Teater pågår våren 2008 Ibsens drama "Peer Gynt". I den har en stor del av texten översatts till österbottnisk dialekt, bl.a. till "närpesiska". (Vasabladet 2007.) Av detta att döma har dialekten blivit "rumsren", även utanför hemmen.

4.3.1 Ålder

I Ivars' (1986) undersökning kommer det tydligt fram att åldern och olika språkdrag hänger samman. I hennes undersökning var det de äldre (över 40-åriga) som mest höll fast vid sina dialektala drag i olika situationer medan jag har fått ett motsatt resultat i min undersökning både i Grupp I och i Grupp II. Denna tendens där åldern är en styrande faktor kommer fram i varje kontext genom hela materialet.

Dialektanvändningen med nära och kära är stor i de båda åldersgrupperna. Vad kan då vara orsaken till en större dialektanvändning utanför hemmet bland de yngre informanterna är en knepig fråga. Kan orsaken vara uppfostran vilken har ändrats

mycket under årtiondena från 1940 till 1980 då informanterna är födda, eller är det skolväsendet vilket också har ändrats till mera individuellt och humant sätt från 1940-talet jämfört med situationen idag. Hela samhället har ändrats mycket under dessa ovannämnda årtionden från det i någon mån trångsynta till allmänt tolerant

Informanterna i Grupp I känner jag personligen eftersom de är mina tidigare kollegor. Fler än en av de äldsta informanterna i denna grupp berättade att på 1940- och 1950-talet var det mer eller mindre förbjudet att använda dialekt i skolan, åtminstone hade de uppfattat situationen så. Både Loman (1981) och Thelander (1996) diskuterar dialektens roll i skolundervisningen och konstaterar att skolan numera bör visa hänsyn och respekt för barnens egentliga modersmål och att det för ett dialekttalande barn kan var lika svårt att lära sig standardspråk som ett främmande språk.

4.3.2 Arbetsplats

Grupp I arbetar i en helt svensk miljö. Kollegorna, klienterna och största delen av anhöriga är närmast enbart svensktalande. Rapporterna efter varje slutat arbetspass hålls på svenska. Arbetsomgivningen är en liten, hemmanlik privat enhet där alla språkvarianter och dialekter tillåts blomma. Tidningar som på husets bekostnad prenumereras till denna arbetsplats är den finlandssvenska regionala tidskriften Vasabladet samt (mestadels) sverigesvenska veckotidningar, närmast i stilen med Veckorevyn eller Allers. Över 95 % av klienterna är kvinnor, därav urvalet "kvinnliga" tidningar.

Grupp II arbetar i en flerspråkig miljö, där svenska och finska är de mest använda språken. Alla i personalen bör kunna de båda inhemska språken både i tal och i skrift. Även om rapporter brukar föras på rapportgivarens modersmål skrivs uppgifterna i rapporten vanligen på klientens modersmål.

Även om anpassning enligt mottagaren är ungefär likadan i både Grupp I och II så länge det gäller närkontext (se 4.2.3.2) och samhällskontext (se 4.2.3.3) syns det i resultaten

att på den flerspråkiga arbetsplatsen är anpassningen enligt mottagarens språkvariant i arbetskontext (se 4.2.3.2) större än på den enspråkiga arbetsplatsen.

4.4 Sammanfattning

Som antagande hade jag att olika bakgrunder i informantens framförallt språkligt men även annars olika arbetsmiljöer, samt informantens ålder kan ha betydelse för resultaten.

I min kandidatavhandling för några år tillbaka har jag fått resultat som tyder på skillnader i språkanvändning mellan olika åldersgrupper men för att kunna jämföra de resultaten med något behövdes en grupp till. Antagandet visade sig vara korrekt även i denna undersökning. Sambandet mellan dialektanvändning och ålder där de yngsta informanterna är mer dialektala än de äldre framkommer även i dialektanvändning av Grupp II men inte i lika stor utsträckning som i Grupp I.

Eftersom resultaten allmänt visar att informanterna för det mesta inte väljer dialekt i institutionella sammanhang (4.2.3.3) kunde det kanske tänkas att Grupp II som använder mindre dialekt på sin arbetsplats än Grupp I, eventuellt upplever sin stora värdenhet som institutionell medan den andra arbetsplatsen är en liten, hemtrevlig enhet där förhållandena mera liknar det närkontextuella (se 4.2.3.1) där dialekten allmänt används ofta eller så kan det vara den flerspråkiga arbetsplatsen som får informanten att mera anpassa sitt språkbruk i Grupp II.

5 SLUTORD

Tolkning av svaren kunde jämföras med att gå på svag is, man vet inte när det bär eller när det brister. I mina analyser har jag litat på min intuition och min förståelse av och expertis inom vården och använt mig av dem vid sidan av fakta, dvs. svaren jag fått i frågeformulären. Ibland behövs lite rotning i attityder, ett slags detektivarbete. Med detta menar jag att jag i min lingvistroll bör vara medveten om att informanten i praktiken kanske gör annorlunda än hon på papper svarar. Man vill eventuellt förfina sina svar eller eventuellt kan man som informant ha den uppfattningen att forskaren är ute efter ett visst svar för att undersökningen skall "lyckas". Då svaren av samma informant börjar bli alltför tvetydiga är det dags för ett djupare dyk i tolkningen, då börjar man läsa även det som står mellan raderna.

Det finns inga stora skillnader mellan de två informantgrupperna som har varit med i undersökningen. Båda grupperna visar stor passion för sin dialekt och accepterar dialektanvändningen allmänt även om standardsvenskans ställning också förstås väl. De största skillnaderna mellan informantgrupperna är språkanpassningen i arbetskontext. En stor anpassning för motpartens språkanvändning är ett kännetecknande drag för närmast varje informant.

Eftersom jag själv också har arbetat inom vården känner jag till den allmänna anpassningsförmågan där. Vårdarna förväntas anpassa sig till även mycket annat under sin arbetsdag, inte enbart språkligt. Anpassningsförmågan bland personalen är ett måste inom vården för att det människonära arbetet kan genomföras.

Det vore intressant att undersöka en yrkesgrupp utanför vården för att kunna genomföra en jämförelse och se om anpassningen vore lika stor även där. Likaså kunde undersökningen utvecklas genom att även ta med manliga informanter för att kunna göra jämförelser i språkanvändningen och språkanpassningen mellan könen. Bl.a. Adelswärd (1991) diskuterar myter i kvinnligt och manligt språk. Där kommer fram att kvinnspråket påstås vara ett finare språk utan svordomar, dialekt eller slang. Eftersom detta påstående inte alls stämmer överens med mina kvinnliga informanters

dialektanvändning vore det intressant att i praktiken genomföra en undersökning mellan kvinnliga och manliga informanter. Personligen tror jag att vi människor har en tendens att lägga märke till det vi förväntar oss att se eller höra.

Även om alla mina informanter anger svenska som sitt modersmål visar undersökningen att största delen, 22 stycken av de sammanlagt 37 informanterna (60 %), anser sig kunna dialekt fullständigt medan motsvarande siffra för fullständigt behärskande av standardsvenska är 18 av 37 (49 %). Jag är medveten om att dialekt inte räknas som ett eget språk och har förståelse för informanternas val att ange svenska som modersmål även om det i Nyholms (2004) undersökning kom fram att man som informant även kan välja att påstå att dialekten är ens modersmål, vilket det i själva verket ofta visar sig vara, av svaren att tolka.

Den aningen överraskande tendensen att de yngre informanterna i båda grupperna visade sig i genomsnitt hålla hårdare fast vid sina dialektala drag i olika sammanhang än vad de äldre informanterna gör väckte mitt intresse för vidareutveckling av undersökningen. Vad är det som förorsakar populariteten i dialektanvändning i den yngre gruppen vore intressant att reda ut t.ex. med hjälp av individuella och mer djupgående intervjuer.

Dialekten används mest med nära och kära medan institutionella sammanhang får dialektanvändningen att minska drastiskt. Dialekten anses viktig även om man också inser betydelsen av standardsvenskans nödvändighet. Sammanfattningsvis vill jag konstatera att mina resultat visar att dialekten lever kvar i många hjärtan.

LITTERATUR

- Adelswärd, Viveca (1991). *Prat, skratt, skvaller och gräl och annat vi gör när vi samtalar*. Helsingborg: Brombergs.
- Alg Skärgårdstjänst (2008). Öja – startside. Karleby stad. Svenska österbottens byar. Citerat 22.1.2008: <http://oja.web.mios.fi/>
- Dahl, Östen (2000). *Språkets enhet och mångfald*. Lund: Studentlitteratur.
- Dimbleby, Richard & Graeme Burton (1985). *More than Words. An Introduction to Communication*. London: Methuen.
- Dimbleby, Richard & Graeme Burton (1999). *Kommunikation är mer än ord*. Lund: Studentlitteratur.
- Einarsson, Jan (2004). *Språksociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson, Lars Torsten & Finn Wiedersheim-Paul (1999). *Att utreda, forska och rapportera*. Malmö: Liber Ekonomi.
- Fennica.Net – Suomi internetissä (1999). Citerat 20.1.2008: <http://www.fennica.net/v/v49.htm>
- Fishman, Joshua A. (1971). *Advances in the sociology of language. Basic concepts, theories and problems: alternative approaches*/edited by Joshua A. Fisherman. The Hague: Mouton.
- Fiske, John (1984). *Kommunikationsteorier. En introduktion*. Översättning Lennart Olofsson. Fackgranskning Håkan Wittfelt. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Forskningscentralen för de inhemska språken (2007). Vad är en dialekt? Citerat 18.4.2008: <http://www.kotus.fi/?l=sv&s=7>
- Harling-Kranck, Gunilla (1998). *Från Pyttis till Nedervetil. Tjugonio prov på dialekter i Nyland, Åboland, Åland och Österbotten*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Helala, Anneli (2006). Dialekten är ju den man är. Användning av dialekt och standardsvenska av personalen på en arbetsplats. Opublicerad kandidatavhandling. Vasa universitet.
- Herberts, Kjell (1980). *Vasasvenskarna 2. Tvåspråkighet och språkbruk*. Åbo: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Ivars, Ann-Marie (1986). *Från Österbotten till Sörmland. En undersökning av emigration och språklig anpassning*. Ekenäs: Svenska litteratursällskapet i Finland.

- Ivars, Ann-Marie (1988). *Närpesdialekten på 1980-talet*. Studier i nordisk filologi 70. Helsingfors.
- Ivars, Ann-Marie (2001). Ska vi forska i de svenska dialekterna i Finland? *Språkbruk* 4/2001, 9–11.
- Johansson, Lars-Erik (2008). Standardspråk och riksspråk. En språklig varietets begrepliga avgränsning. Opublicerad artikel. Vasa universitet.
- Korsholms kommun (2007). Bostadstomter. Citerat 20.1.2008: <http://www.korsholm.fi/sv/document.aspx?DocID=405&MenuID=0&TocID=30>
- Larsmo kommun (2004). Bosund skola. Citerat 22.1.2008: <http://www.larsmo.fi/document.asp?id=pmmv00tbv6f>
- Lasswell, Harold D. (1948). The Structure and Function of Communication in Society. *The Communication of Ideas: a Series of Addresses*, 117–130. Red. Lyman Bryson. New York: Institute for Religious and Social Studies.
- Loman, Bengt (1981). *De finlandssvenska dialekterna i forskning och funktion*. Åbo: Stiftelsen för Åbo Akademi.
- Molpe byaråd (2006). Välkommen till Molpe. Citerat 20.1.2008: <http://www.molpe.fi/>
- Nikula, Kristina (1988). *Om närpesdialekten. Språket i kommunfullmäktige och ordspråk och talesätt*. Närpes: Närpes kommun.
- Nyholm, Sara (2005). Dialekt och standardsvenska bland abiturienterna i Närpes år 2004. En attitydundersökning. Opublicerad avhandling pro gradu. Vasa universitet. Vasa vetenskapliga bibliotek Tritonia.
- Nykarleby stad (2006). Monäs – bygga & bo. Planläggning och mätning/Lediga tomter/Monäs. Citerat 20.1.2008: <http://www.nykarleby.fi/se/1762>
- Närpes stad (2008) Staden – Mosenet. Citerat 22.1.2008: <http://www.narpes.fi/>
- Pettersson, Gertrud (1996). *Svenska språket under sjuhundra år. En historia om svenskan och dess utforskande*. Lund: Studentlitteratur.
- Reuter, Mikael (2003). *Översättning och språkkriktighet*. Helsingfors: Oy Nord Print Ab.
- Sandström, Caroline (1997). Grammatiskt genus i nyländska dialekter. *Nordiska dialektstudier. Föredrag vid femte nordiska dialektologkonferensen. Sigtuna 17–21 augusti 1994*, 263–272. Red. Maj Reinhammar. Stockholm: Språk- och folkminnesinstitutet.

- SAOB – Svenska Akademiens ordbok i elektronisk form (2008). Citerat 18.4.2008:
<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>
- Statistikcentralen (2003). Ajankohtaista. Citerat 11.2.2006: <http://www.stat.fi/>
- Sundom bygdeförening (2008). Svenska Österbottens byar. Citerat 20.1.2008:
<http://www.sundom.fi/>
- Tebelius, Ulla (1987). Kvalitativ analys. *Grundbok i forskningsmetodik. Kvalitativt och kvantitativt*, 122–134. Red. Runa Patel & Ulla Tebelius. Lund: Studentlitteratur.
- Thelander, Mats (1996). Från dialekt till sociolekt. *Svenskan i tusen år. Glimtar ur svenska språkets utveckling*, 163–181. Red. Lena Moberg & Margareta Westman. Göteborg: Nordstedts Ordbok Ab.
- Thors, Carl-Eric (1970). *Svenskan förr och nu*. Helsingfors: Söderström.
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi (2003). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Vasabladet* (2007). Musikteater och pjäser med österbottnisk förankring. 9.5.2007. Citerat: 7.4.2008: <http://www.vasabladet.fi/story.aspx?storyID=4830>
- Wessén, Elias (1970). *Våra folk mål*. Lund : Fritzes.
- Wiik, Barbro (2002). *Studier i de österbottniska dialekternas fonologi och morfologi*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Wikipedia – Vapaa tietosanakirja (2008). Hermeneutiikka. Citerat 22.2.2008:
<http://fi.wikipedia.org/wiki/Hermeneutiikka>

BILAGA. Frågeformulär.

SPRÅK- OCH DIALEKTANVÄNDNING I OLIKA SITUATIONER

1. Födelseår _____

2. Utbildning
- folkskola/grundskola/mellanskola
 - yrkesskola/institut eller motsvarande
 - gymnasium
 - yrkeshögskola/högskola/universitet

3. I huvudsak i vilken kommun
- gick du i skola? _____
 - studerade du? _____
 - har du bott över 5 år? _____

4. Födelsekommun och tiden du har bott där _____

5. Nuvarande hemkommun och tiden du har bott där _____

6. Vilket/vilka är ditt/dina modersmål? _____

7. Har du vuxit upp med någon svensk dialekt?
- ja, en/flera, vilka? _____
 - nej

8. Använder du numera någon svensk dialekt?
- ja, vilken/vilka? _____
 - nej

9. Har din dialekt ändrats under livet?

- ja, hur? _____
- _____
- nej

10. Har din dialektanvändning ändrats under livet?

- ja, hur? _____
- _____
- nej

11. Beskriv din dialektanvändning

- i barndomen
- i skolan
- under studietiden
- som vuxen

alltid

ofta

sällan

aldrig

17. I vilken mån använder du standardsvenska, dialekt, finska eller annat språk i följande sammanhang? Välj det mest beskrivande alternativet.

Välj mellan:

-endast st.svenska, dialekt, finska, annat, vad?

-mest st.svenska, dialekt, finska, annat, vad?

-i ngn mån st.svenska, dialekt, finska, annat, vad?

med din/dina

- föräldrar _____
- ev. syskon _____
- ev. make/pojkvän _____
- ev. svärföräldrar _____
- ev. barn _____
- ev. barnbarn _____
- andra släktingar _____
- vänner _____
- arbetskamrater _____
- klienter _____
- klienters anhöriga _____

- på apoteket _____
- på posten _____
- på banken _____
- vid läkarbesök _____
- i affären _____
- på restaurang _____
- på kurser, i hobbyer _____
- i brev/ e-brev _____
- i sms _____

18. Ifall du själv är dialekttalande, vilken språklig variant använder du

min egen
dialekt

någon annans
dialekt

blandar
dialekterna

standard-
svenska

annat,
vad?

• *med din ev. man/sambo/pojkvän*

- hemma
- i dialekttalande sällskap
- i st.svenskt sällskap

• *med dina ev. barn*

- hemma
- i dialekttalande sällskap
- i st.svenskt sällskap

• *med dina ev. barnbarn*

- hemma
- i dialekttalande sällskap
- i st.svenskt sällskap

• *med dina släktingar*

- hemma hos dig
- hemma hos dem
- i dialekttalande sällskap
- i st.svenskt sällskap

• *med dina vänner och bekanta*

- hemma hos dig
- hemma hos dem
- i dialekttalande sällskap
- i st.svenskt sällskap

19. Vad betyder din dialekt för dig? _____

TACK FÖR BESVÄRET!